

Politikai
röpiratok.

54.

54
—
413

AZ

ANGOL TÜRELEM.

Exaltationes Dei in gutture eorum, et gladii
ancipites in manibus eorum.

Pg. 149, 6

(Lionovic Josephl.)

3.

BECS.

SALLMAYER ÉS TÁRS.

20

AZ

ANGOL TÜRELEM.

Exaltationes Dei in gutture eorum, et gladii
incipites in manibus eorum.

Ps. 149, 6.

(Lionovicus Zinzendorf.)

BECS.

SALLMAYER ÉS TÁRS.

(1857.?)

616 F 12 005 64897

DE BALLAGI GÉZA

ELŐSZÓ.

Angolhonban a katolikus püspöki székek szabályozását illető pápai breve egy fergeteget idézett elő, de mely minden moraja mellett, el fog, mint minden fergeteg, nem sokára mulni, s el is kell mulnia, mert a mai felvilágosodás verőfénye keresztültörend a fenyegetések, adressesk s „no popery“ botor kiáltozások minden záporán s a robajteljes forrongás csak a katholika egyház szilárdítására s arra szolgálend, hogy az angol üldözésnek egyébként is vastag s kötetdús évkönyveit egy lappal szaporítsa.

A vihart lord Russel a helyett hogy csilapította volna, inkább nevelte s a korona méltóságának, a nemzet függetlenségének s az angol uralkodó egyház tekintélyének védelmére egy törvényjavaslattal lépett föl, ennek igazolására felhozott támo-
kait azon szárazföldi kormányok eljárásában keresvén melyeket az újabb időkben majd jobb meggyőző-
désök majd a parancsoló szükség az egyház irá-
nyában már méltányosb érzésre térített.

Azonban e bill első bejelentése is miniszteri
crisist szült, s az ellenszenv, melyet ez alkalommal
amarra nézve lord Russel mind a két ház legkitű-
nőbb tagjainál talált, őt az innen eredt irhoni moz-
galmak tekintetéből is arra bírta, hogy azt lényeg-
esen modósítsa, — de minden nyereség nélkül;
mert a mi abban megmaradt, elég volt tovább is
a katolikusok keserítésére, de igen kevés a pro-
testansok felszaklatott szenvedélyének kielégítésére,
s midőn amazok ebben csak nyers türelmetlenséget
s saját elnyomásukra érző törekvést, ezek ismét
csak a „papismus“ iránti vétkes engedékenységet
s menthetlen gyávaságot látnak.

Váljék bár ezen bill törvénynyé, de több mint valószínű, hogy az legalább Irlandan életbe menni nem fog s alkalmasint a Russel buktát huzandván maga után, egy új példával tanusítandja O'Connel ama jóslatának helyesvoltát, mikép Irland ha egyébre nem is de arra legalább jó leend, hogy még jövőre is számos miniszteriumnak eltakarítására fog sűrűkertül szolgálni.

Mind e mellett is alig kételkedhetünk, hogy a katolikusok irányában az angolok ellenséges kísérleteiket még gyakran meg fogják újítani. A megrögzött szenvedélyeket kiirtani igen nehéz, s miután az emberek rendszerint igen hajlandók gyűlölni azokat, kiket megbántottak, az angolokban az általuk századokon át folytatott üldözések s nyomorgatások öntudata a katolikusok elleni gyűlöletet még sokáig fogja éleszteni. „Proprium est naturae humanae odisse quem laeseris.“ — Az emberi nemzet kedvező véleményében graduálni fogja magát az angol nép, ha e téren egy Aberdeen, egy Graham, Roebuck, Brougham, egy Gladston-nak a keresztény szeretet szent szabályaival s századunk szelid

szellemével egybehangzó érzete nála egykor megfogamzik s elvvé fog válni.

Ama szomorú üldözések s türelmetlenségi kicsapongások ismerete szükséges levén annak, mi jelenleg Angliában történik, kellő megítélésére, azoknak rövid vázlatbani előadása czélja e csekély munkának.

Ha azon lázas állapot, mely az ismeretes pápai rendelet következtében az angol protestans nép valamennyi rétegeit havak óta zaklatja, minden emberbarát előtt századunk haladt miveltségének gyalázatára szükségképen szánandó anachronismus gyanánt tűnik fel: az magában az angolok jellemével s historijájával tökéletes összhangzásban áll.

Midőn néhány év előtt az angol parlamentben a szabadkereskedelmi párt a gabnatörvények eltörlése végetti utolsó csatáját vívá, annak egyik legmunkásb hőse, az ismeretes Cobden a biztos diadal sejtelmében örömittasan így kiáltott fel: „Mi angolok az emberi nemzet arisztokrátiáját tesszük, s miután megadtuk a világnak a sajtó s lélekismeret szabadságát, hátra van még, hogy azon szabadságot is adjuk meg, mely szerint kiki ott árulhassa kézműveit s terményeit, hol azt legdrágábban teheti, s vehesse meg azt, mire szüksége van, hol az legolesóbb.“

A kereskedés természetesen önző levén, s fúradalmiban a haszonvágyon kívül más rugonyt nem ismervén, könnyű hinnünk, hogy valamint Cobdent a gabnatörvények elleni makacs agitációiban, úgy a parlamentet azok eltörlésében nem nagylelkűség vagy valamely philanthropiai érzelem, hanem egyedül csak az angol nemzeti érdek s csak a nyereség prózai szeretete vezette.

S van e vajjon, mit a lélekismeret szabadsága az angoloknak köszönjön, hogy ők e tekintetben az emberi nemzet arisztokráciájának büszke nevezetével kérkedhessenek? — Ezt ők még az értelemben sem igényelhetik, hogy honjok határain túl a protestantismus ügyét hathatósban támogatták volna. A rokonszenv ugyan e részben náluk nem hiányzott: de valahányszor tetteleges segélynyújtásuk sürgetett, elhatározásukat rendszerint nem a vallási buzgalom heve, hanem az önérdek hideg számításai szülték. I. Jakab saját vejét az úgynevezett pünködsdi cseh királyt, a protestantismusnak egyik legmerészb hajnokát, a prágai fehérhogyi esata után, melynek kimenetelétől függött az osztrák birodalom egész jövője, minden védelem s segély nélkül hagyta elveszni; II. Károly pedig néhány ezer fontnyi subsidiumért Holland ellen XIV. Lajossal épen akkor

lépelt fegyveres szövetségre, midőn ez azon ponton állt, hogy ama köztársaságot, a protestantismusnak a 17-ik században legszilárdabb védfalát, végképen megdöntse. Általában véve az angolok azon felül, hogy a hollandokat II. Fülöp, a hugonottákat a francia királyok elleni pártütéseikben szüntelenül bizgatták s olykor csekély mennyiségű pénzzel s fegyverrel segítették is, — azon felül, hogy az e célra alakult számtalan egyleteik által bibliákat s vallástárgyú értekezéseket (tracts) a világ legtávolabb részeiben mindenütt hivatalanul, de mindenütt sikeretlenül is szórnak, s hogy meddőséggel vert misszióikra évenként milliomokat pazarolnak, *) a

*) Dr. Wiseman, a mostani jeles bibornok, németre fordított ily című munkájában „Die Lehre und Gebräuche der katholischen Kirche. Regensburg 1847“, hivatalos kútfők után a missziókra angol s skótországból 1830-ik év folyama alatt csupán nyolcz társulat által önkénytes adakozás útján begyűjtött összeget 293,151 font sterlingre teszi, az ezektől külön s függetlenül működő londoni bibliai társaság bevételeit ide nem értve, mely is szerinte az 1835-ik évre közzétett számadásánál fogva azon évben 125,721 fontot s 14 shillinget vett be, s harminczegy évi léte alatt összesen 2,121,640 fontot, 18 shillinget s 11 pence-t adott ki, és 9,192,950 darab részint egész bibliát részint csupán új testamentomot osztott szét, mely összeghez ha még a más európai és amerikai ilyenü társulatok kioszlásait is toldjuk, az érintett időszak alatt kiadott s elosztott bibliák száma 15,333,335 példánynyi roppant összegre rög. Helyes a tisztelt szer-

külföldön hitsorsosiknak valamely szembetűnő szolgálatot épen nem tettek, sőt inkább ezek jobbjai fájdalommal s arczpirulva néztek s néznek még ma is azon szigetre, melynek lakosai s kormánya azt minden egyébkénti előnyei mellett a türelmetlenség s bigotteria honává bélyegzik, s egész mesztelenségében kitüntetik azon máskép világszerte önhittlen pengetett állítás alaptalanságát, mintha a lélekismereti szabadság s protestantismus synonym szavak volnának.

Ha pedig eme szabadságot a polgári türelem s egyenjoguság értelmében vesszük, úgy azt Angolhonban épen nem találjuk. VIII. Henrik ugyanazon kegyetlenséggel hányta a máglyára azokat, kik a pápában hittek, mint azokat, kik a transsubstantiatioóban nem hittek. VI. Edvard, „a böles gyermek s szent király“, a kálvin tanaihoz szegődvén, szolgelmű parlamentje útján alapitá meg utódjai számára is a hithű katholikusok fosztogatásának s véres üldöztetésének ama embertelen rendszerét, mely időről időre a legleleményesb kegyetlenséggel éle-

zőnek eziránt észrevétele: „ha, úgy mond ő, az irott ige terjesztése az igaz út a térítésre, úgy ez időben méltán várhatnánk dús aralást, mert a mag mindenféle bőségesen el van vetve.“
L. ugyanott 181 I.

sítve s épen napjainkig makacsul fenntartva, a katolika egyház ottani évkönyveit valóságos martyrologiummá tevė. Ősseitől öröklött hitének ily önkényes elnyomása s egy új religiónak erőszakos feltolása miatt országszerte s névszerint a devonshiri grófságban hangos s keserű panaszokra fakadt a nép s a misének s a zárdák egy részének visszaállítását s a papok házasságának megtiltását sürgeté: azonban az innen eredt mozgalmak elfojtására kiküldött lord Russel miután a nyugtalankodókat szétszórta s közülök többet kivégeztetett, egy lelkész pedig saját temploma tornyára fölakasztalt, minden további követeléseknek útját állta. *)

A jellemtelen parlament a mily kész volt e két fejedelem alatt hitét kétszer megtagadni, szintoly kész volt Mária királyné alatt a katolikus egyház kebelébe visszatérni, a Cranmer, Ridley és Latimer borzasztó kivégeztéseiben panasztalanul megnyu-

*) Ebbeli eljárása jutalmaul Edvárdtól a woburn-i apátságot nyere ajándékban, mely 1145-ben Bolebec Hugo által a ciszterek számára alapítatott s melynek évi jövedelme Edvárd idejében ugyan 430 font, 17 shilling, 11½ pence-re, 1827-ben pedig 8613 font, 19 sh., 2 pence-re becsültetett. „Woburn-Abbey“ a Russelek családfőjének, herezeg Bedfordnak, jelenleg is lakhelye.

godni, s Pole bibornok ajkairól az „eretnekség alóli pápai feloldozást“ a töredelmes bánat minden jeleivel térden állva s zokogás közt elfogadni. — Erzsébet, a magasztalt „virgin Queen“, kinek kegyetlensége csak hiúsága s vásottságához hasonlítható. mind a mellett is, hogy haldokló nővérének Máriának esküvel ígérte a visszaállított katolika egyház fenntartását, s hogy magát a katolika egyház szertartásai szerint koronáztatta meg s kenette föl Anglia királynéjának. a Calvinismust a püspöki rendszerrel bővített kiadásban ismét az országra tolván, a katolika egyház kiirtását élte fő feladata gyanánt tekinté, s hosszas országklása nem egyéb volt, mint a katolikusok elleni szünetlen üldözéseknek s a börtön s jószágkobzástól kezdve az örökös száműzés s a halál legkinosb nemeliig menő büntetéseknek szakadatlan láncza, e részben meghitt tanácsnoka s szándokainak legügyesb védje s legkészebb eszköze levén a híres Cecil Vilmos vagy is lord Burleigh, egy oly államférfiú, kinek nagy észtehetségeit minden párt elismerte, de kinek elveit csak a pártszellem védhette, ki kész volt minden szerepet játszani s minden nyelven szólani; heves üldözője a katolikusoknak Henrik és Edvard alatt, dühös ellensége a protestansoknak Mária alatt, s ki rögtön

ismét régi credójához szegődött, mihent sejteni kezdte, hogy ez leend az Erzsébeté is. *)

Különösen 1559-ben Cecil szónoklata mellett a parlament által egyebek közt elhatározlatta, hogy Anglia s Irland határi közt semmi külföldi praelatus lelki hatalmat nem gyakorolhat, s a tévelygések, eretnkségek, szakadások s visszaélések kiirtására szükséges hatalom s annak tetszés szerinti gyakorlata a korona jogaihoz tartozand; továbbá, hogy a pápa tekintélyének védelme a körülményekhez képest, mint a felségsértésnél, jószágvesztéssel, örökös fogsággal vagy halállal lesz büntetendő, úgyszinte mindazok, kik a katholika hitre akár valakit téríteni, akár magok áttérni vagy a királynét eretneknek vagy hitlennnek nevezni, kik a pápától valamely bullát, dispensációt vagy feloldozást nyerni vagy használni, katholikus imakönyveket, Agnus Dei-eket, keresztekét, képeket, olvasókat s „ilyféle babonás tárgyakat“ Angliába hozni vagy másokkal használat végett közölni merészelnének; s hogy valamennyi fölszentelt vagy javadalmas papok, vagy a korona szolgálatában álló tisztviselők s mindazok, kik elkobzott javaik visszaadásaért folyamodnak,

*) Biogr. universelle T. 13. p. 37.

javadalom- s hivatalvesztés büntetése alatt tartozzanak a „suprematiai esküt“ letenni, s ez által ők minden egyházi s világi ügyekbeni fejöknek s leglőbb uralkodóknak elismerni, s minden külföldi egyházi személy hatalma s hatóságátöli függésöl végkép lemondani *). Korával a katolikusok iránti ellenszenv is növekedvén, majd ismét újabb rendeleteket bocsátott ki ellenök, melyeknél fogva a misemondásra 200 marknyi bírság s két évi fogság, a misehallgatásra pedig 100 marknyi fizetés s egy évi fogság, valamint mindazokra, kik egy hónap

*) Csaknem hihetetlen, hogy a parlament, mely nem rég Máriának a katolika religió visszaállítására ezéző szabályait a legnagyobb készséggel helybenhagyta, Ezsébetnek azokkal homlokegyenest ellenkező intézkedéseit minden kifogás nélkül elfogadta. A peerek házában csupán a püspökök, a landaffinak kivételével, ellenzéék azt, kikhez a lajk peerek közül még ketten csatlakoztak. Ugyanazon püspökök készebbek levén inkább hivataluk s vagyonuktól mint hitöktől megválni, a suprematiai eskütételt határozottan megtagadták. Példájokat kilenczezer háromszáz nyolezvanhat alrendü pap közül csupán száznylezvan lelkész és kilenczevenöt javadalmas követé. Ezek közül sokan állhatatosságukért hosszas börtönnel lakottak, míg amazok tanulékonyóságuk s engedelmességök bérét a királyné kegyciben lelék. A románótöli elszakadás ekként teljesítve lön, s a keresztény egyház legjelesb ágainak egyike megvált azon tiszteletreméltó törzstöl, melynek életadó agg gyökereiröl reá szinte másfél évezred alatt annyi áldás, fény s dicsöség szivárgott!

folyta alatt az uralkodó egyház templomában meg nem jelentek, 20 fontnyi büntetés volt szabva; hogy pedig a papoknak a magánházakbani tartzkodásra módjok s ürügyük ne lehessen, tíz font sterling s egy évi fogság büntetése alatt megtiltatott az illető egyházi hatóság engedelmé nélkül nevelői vagy tanítói hivatalt viselni. Minek következtében a börtönök katolikusokkal vagy mint őket a törvény hívja, „pá-pista recusansokkal“ tömve lettek, kik közül hóhérek által számtalanok végeztettek ki, vesztöket többnyire még azon kegyetlen mérsárlás előzvéen meg, hogy belök eleven testeikből kitépetett. A nyomor s inség, melyet ő katolikus alattvalóira sőt egyéb dissenterekre is halmazott, oly horzasztó volt, hogy azt tekintve a híres Cobbet ismeretes leveleinek egyikében ama sanyarú felkiáltásra fakad: „a történetírók véleményökben különböznek az iránt: vajjon Anglia szülöttjei közt VIII. Henrik vagy Cranmer volt e a leggonoszabb férfiú; de az emberi nemzetnek meg kell vallani, hogy Erzsébet volta leggonoszabb nő mindazok közt, kik valaha Angliában s a világon léteztek, magát Jezabell sem véve ki.“ *Geschichte der Protestantischen Reformation in England und Irland von William Cobbet, aus dem englischen übersetzt. Aschaffenburg 1839. I. Th. S. 111.*

I. Jakab, hogy még mint skót király a szélsőséges Erzsébet kegyeit s ezekben az angol trón utódságát magának biztosítsa, gyávaóságában bosszualatlanul türte anyjának, a szerencsétlen Stuart Máriának, valamint tizennyolcz évig tartott sanyarú fogságát, úgy hóhérkéz általi kivégeztetését is, s miután az angol trónrai lépésével a skót presbyterialis rendszert az angol hitvallással föleserélte, ez utóbbit egy új convertita térítő buzgalmának egész hevével igyekezett terjeszteni, mely ebbeli tanácsalán igyekezetéhez járult vallásbeli nyilvános vitatkozásai, theologiai nyomtatott s írott értekezései s királyi ünnepélyes edictumai s ezerféle badarságai az akkori francz követet egyik sürgönyében tett ama csipős észrevételre bírák: *Le roi Jacques est le plus savant fou de l'Europe!* *) Trónralépése

*) Különöcsége némi bizonyosságául szolgáljanak trónbeszédeinek s a parlamenthez intézett üzeneteinek következő töredékei. Első parlamentomának megnyitásakor (1605) tartott trónbeszédében Dávid és sz. Pál mellett fölhozza Asztreát és Bellonát, s magát férjnek, Nagy-Britaniát pedig a maga törvényes nejének, magát pásztornak, az angolokat s skótokat pedig a maga juhainak, végre a pápát hármaskoronája daczára is szörnyetegnek nevezi. — Ugyanazon parlamentet az angol és skót koronák egyesítésének ünnepélyes kijelentésére akarván bírni, e végetti üzenetében egyebek közt ezeket írta: „Anglia és Skótzia ugyanazon szí-

után nem sokára, 1604-ben egy kiáltványt bo-
csátott ki, mely által a katolikus küldéreket szám-

getben fekvő két külön ország lévén, ti nem ürenditek, hogy én keresztény fejedelem létemre két feleséggel élvén, a bigamia bűnébe essem, hogy egy fővel birván, két testtel egyesüljek, s hogy egy magányos pásztor lévén, két különös nyáját őrizzek.“ A löpor öszeesküvés fölfedezése után tartott trónbeszédében a katolikusokat a közingerültség ellen némileg pártolando, védelmőkre azt mondá, „hogy nem kell hianni, mintha valamennyi katolikusok szükségképen gonosz emberek volnának; hogy léteznek oly szerencsétlenek is, kik noha az úr vacsorájában valóságos jelenlétet hiszik, de azért a pápa hitén niútsenek, ki valósággal az írásban említett mysterium iniquitatis; hogy miután Nagy-Britanniában oly sok századig kizárólag csak a katolika hit uralkodott, nem lehetetlen, hogy ez idő alatt Isten néhány pápistát is üdvözített.“ De e tekintetben legnevezetesebb Jakabnak, ki Anglia Salamonjának s százada legelmésb fiának kívánt tartatni, azon okoskodása, melylyel 1610-ben a parlamentnél azt sürgette, hogy a koronához eddig kötött némely járandóságok helyett ő czentül bizonyos évi jövedelemmel bírjon. Ő 200,000 font sterlinget kívánt, a parlament pedig csak 180,000 ajánlott. „Őnök, így szólt a lord kincstárnok, kilencz huszadban (nine scores, — a húsz számot az angol score-nak nevezi) — kívánnak megállapodni: azonban ő felsége nekem meghagyta, miszerint önöknek jelenteném ki, hogy e kilencz szám neki nem tetszhetik, mert kilencz költő volt, kik mindnyájan koldusok voltak, noha kilencz musáknak szolgáltak: ámbár pedig ő felsége csak nyerne vele, szinte nem lenne izlése szerint a tizenegy sem, miután az áruló Judás okozá, hogy az apostolok csak tizenegyen maradtak: de van egy középszám, melyben könnyen megegyezhetünk,

üzte s a katolikusok elleni törvények szigorú végrehajtását elrendelte, később is különösen sürgetvén a recusansokra kivetett díjak beszédését, melyekből ő saját személyére évenként 36,000 font sterlinget húzott. Az irlandiak a vallásszabadság tekintetében annyi szenvedés után kegyelmétől némi kedvezéseket ohajtván egy küldöttségök által kiesdeni, ennek tagjait e merény miatt három hónapi fogságba vetteté, s egyszersmind valamennyi papnak halálos büntetés alatt meghagyá, hogy Irlandból rögtön távozzanak el. Mivel pedig térítési törvéseite gyümölcsteleneknek tapasztalta, e végett egy új eszközhöz nyúlt; megparacsolá t. i. hogy Irlandban valamennyi földtulajdonosok tartozzanak birtokaik jogzímét kimutatni, s mivel ezt aránylag csak kevesen voltak képesek teljesíteni, ezernyi ezrek minden javuktól megfosztattak s a legvirágzóbb

ez a tizes szám, mely magában szent, miután az Isten parancsolatinak számát teszi.“ Kinyomott theologiai munkái e követtezők: Basilikon Doron (királyi ajándék.) The true Law of free Monarchies (szabad monarchiák törvénye). Admonitio Regis Magno-Britanniae ad Principes christianos contra Bellaminum. Ugyanazon bibornok ellen, ki magát munkáinak egyikében Martinus Tortusnak nevezé, Tortura torti Comment. in Apocalyp., melyben azt igyekszik megmutatni, hogy a pápa az írásheli Antikrisztus.

családok koldusságra jutottak. Jakab saját vallásának Irlandbani tejesztése s gyökeresítése végett az ekként nyert prédából angol protestans gyarmatosok közt két milliommnyi holdat osztatott ki, mi által alapját tévé le azon orvosolhatlan inségnek, mely alatt Irland népe mai napig nyög. A király s parlamentje lélekgyötrő zsarnokoskodása szülte 1605-ben az undok löpor összeesküvést, mely noha csak néhány kétségbeesett katolikusokból állott, s noha fölfödözését, s megghiusítását egy katolikusnak, lord Mounteagle-nek kellett köszönni, alkalmat nyujtott valamint a katolikusok ellen létezett ama embertelen törvények sulyosbitására, melyeknek enyhítésére Jakab, midőn fia Károly a franczia hercegnőt Henriettet eljegyzé, magát a pápa s a franczia kormány irányában ünepélyesen lekötelezte, úgy azon esztelen spectaculumokra is, melyeket az érintett összeesküvés emlékezetére — az összeesküdteket, pápákat, bibornokokat, jesuitákat képező, s „Guy-Fawkes“ nevű papirbábok megégetésében — az angol nép november hó 5-én évenkent „no-popery“ kiáltozások közt ünnepel, ebbeli örjögő kicsapongásaira ösztönöztelve az által is, hogy ugyanakkor valamennyi angol templomban ama merény emlékezetére a „Common Prayer-Book“ szerint egy há-

200 □ m

ladó, de a katolikusok ellen a legméltatlanabb kifejezésekkel telt, ima mondatik.

I. Károly az általa s vele szerencsétlenné lett Laud canterbury-i érsek áldástalan tanácsai által izgatva, hogy a puritánok növekedő s naponta félelmes hatalmát megtörje, az angol episcopalis egyházat a katolikusok s a többi felekezetek elnyomásával igyekezett minden áron terjesztetni, míg végre e túlbuzgóságának szomorú áldozatja lett.

Cromwellt, kit Pope-nak szép kifejezése szerint „nagy talentomi s nagy bünei örök hírre kárhoztattak,“ s győztes puritánjait, eme „szoltáréneklő fanaticusokat“, a katolikusok ellen a felekezeti gyűlölségen kívül még a miatti bosszúvágy is ingerlé, hogy a katolikusok Angliában s Irlandban a szerencsétlen Károly mellett váltak s hozzá mindvégig hívek maradtak. A protector hideg számító kegyetlensége az üldözés minden nemeit fölhasználta a katolikusok kiirtására. A két ország hőrtönei dugva voltak velök s közülök tömérdek sokan fölkonczoltattak. Irlandban a katolikusok egész grófságokból kiűzettek, s házaik, s területben öt milliom holdra ment javaik angol s skót katonák, s a belháború költségeire tetemes összegekkel előlegezett pénztözsérek közt felosztattak, megenged-

tetvén nekik, hogy ha az általuk megszállt vidékekben katolikust találnának lappangani, ezt mint valamely vadállatot agyonlőhetik; ezen felül húsz ezer-nél több ír család erőszakkal hajóra rakatván rabszolgaként Jamaikába s az ottani szomszéd szigetekbe hurczoltatott, s többnyire csakhamar az inség s a szokatlan éghajlat szülte nyavalyák martaléka lett. Hihető, hogy midőn Cromwell álmatlan éjszeit félelem s rettegés közt naponként más terem-ben tölté, olykor lelke előtt fölmerült valamint királyának kiontott vére, úgy azon iszonyatos mé-szárlás is, melyet az írlandi katolikusok közt több ízben, de különösen Drogheda bevétele után vég-bevitt. Azonban ő az illetén furdaltinak legyő-zésére saját hitelveiben egy csallatlan gyógycrejű szerrel birt: mert midőn halálos ágyán a mellette virrasztó udvari káplányát kérdé: vajjon az igazu-lási malasztot el lehet e veszíteni? s ez e kérdésre azt válaszolá: „hitünk tanjai szerint nem“, ő öröm-telve fölkiáltott: „hála Istennek! így üdvözségemről nem kételkedhetem, miután emlékezem, hogy életem folytán egyszer a kegyelem állapotában voltam!“ S e reményében Sterry nevű káplánya hite szerint nem is csalatkozott, mert kimulta után ez az Isten nevében hirdeté, hogy a protector egyenesen az

égbe ment s ott ül az Úr jobbján, az angol nép bűneinek bocsánataért esedezvéen. *)

II. Károly mind a mellett is, hogy az angol egyházat előbbi jogai s vagyona birtokába hajdani türelmellenségével együtt visszahelyeztette, ezen egyház féltékeny híveinél kezdet óta azon gyanuban állt, hogy a katolikusokhoz szit, miután egyébként is anyja, hitvese s fivére katolikusok voltak, s száműzetése hosszas idejét katolikusok közt töltötte. Mely ebbeli gyanút később az által igazolta is, hogy halálos ágyán a katolika hitre tért. Nem hiányzott ugyan nála az akarat a katolikusok sorsát

*) E hatalmas férfiú jellemét Bossuet renek ecsetje ekként festi: „Un homme s' est rencontré d' une profondeur d' esprit incroyable; hypocrite raffiné autant qu' habile politique, capable de tout entreprendre et de tout cacher, également actif et infatigable et dans la paix et dans la guerre; qui ne laissait rien à la fortune de ce qu' il pouvait lui ôter par conseil ou par prévoyance; d' ailleurs, si vigilant et prêt à tout, qu' il n' a jamais manqué aucune des occasions qu' elle lui a présentées.“ — Orais. funèbre d' Henriette Marie de France, reine d' Angleterre. — Voltaire pedig őt így írja le: „L' Angleterre devint plus formidable que jamais sous la domination de Cromwell, qui l' assujettit en portant l' Evangile d' une main, l' épée dans l' autre, le masque de la religion sur le visage, et qui couvrit des qualités d' un grand roi tous les crimes d' un usurpateur.“ — Introd. au Siècle de Louis XIV.

enyhíteni, de ezzel csak a parlamentnek amazok iránti engesztelhetlen gyűlöletét ébresztette föl, mely is 1663-ban őt felhívá, miszerint a katolikusok s a disszenterek ellen fennálló fenyejtő törvényeket szigoruan hajtassa végre; 1664-ben ötnél több személynek ájtatoskodás végetti összejövetelét, kivévén ha ez az angol liturgia alapján történnék, mint lázadási csoportozást kemény büntetés alatt megtiltotta; 1666-ban pedig Károlyt kényszerítette egy kiáltvány kiadására, mely által valamennyi papok s jesuiták az országból szánúzettek, az illető hatóságok a recusansok elleni törvények végrehajtására, valamennyi pápisták lefegyverzésére s a supremaciai eskü letételére, egyszermind pedig mindazon hadtiszték s katonáknak, kik ez esküt letenni s az úrvacsorájához az angol liturgia szerint járulni vonakodának, szolgálathóli elbocsátására utasítottak. A gyönyörök hajhászásában elpuhult Károly nem bírt annyi lélek-erővel, hogy e sürgetéseknek ellentállni vagy amagyanuval dacolni mert volna, sőt épen ez utóbbinak megezáfolására jobb meggyőződése ellen is aláírta a gyalázatos Oates Titus hazug vallomása következtében a katolikus vér után sovárgó nép kielégítésére leghivebb szolgájának lord Staffordnak s hat ártatlan jesuitának halálos ítéletét; de habár

vonakodva aláírta valamint még 1661-ben az úgy nevezett „corporatio actát“, mely szerint bármily városnál vagy testületnél senki sem volt hivatalra választható, ki az előbbeni évben az angol egyház szertartása szerint nem áldozott s ki a hivatali eskü mellett egyszermind a suprematiai esküt le nem tette; úgy 1673-ban az úgy nevezett „test actát“ vagyis eskütörvényt is, mely szerint mindaz, ki valamely polgári vagy hadi hivatalt visel, köteles a suprematiai esküt letenni, egy a transsubstantiatiót tagadó nyilatkozatot aláírni és az úrvacsorához az angol egyház szertartása szerint nyilvánosan járulni. Minek következtében a katolikusok többé semmi közhivatalt nem viselhettek s még a parlament tagjai sem lehettek, s maga a király testvére is, a yorki herczeg Jakab, kénytelen volt mint lord-high Admiral hivatalát letenni. Károly kitünő tehetségű de önző s jellemtelen férfiú volt s engedékenysége miatt a katolikusok sorsa az ő uralkodása alatt sulyosabb lett mint valaha. Gyöngesége egyéb számtalan tanuságai közé tartozik, hogy pénzen fogadott s a parlament által gazdagon megjutalmazott néhány hazug tanú az armaghi katolikus érsek s primás Plunkett Oliver-t egy soha nem létezett összeesküvésről vádolván, valamint ezen ár-

atlan férfiú elfogattatását s hóhérkéz általi kivégeztetését, úgy azt sem volt képes megakadályozni, hogy a londoni borzasztó tűzvész emlékezetére felállított roppant oszlopra eme becstelentő felirat tétessék: „Ezen oszlop emlékeül állítatott e protestans város megégésének, melyet 1666-iki szeptemberhóban a pápista factio gyújtott fel a protestans vallás s a régi angol szabadság megsemmisítésére, s a papismus s rabszolgaság (slavery) behozatalára. A pápisták dühe még mindedig sincs kielégítve.“ Noha pedig a mi itt állítatik, a legszigorúbb nyomozás által sem volt egy katholikusra is bebizonyítható, s az alsóháznak e végett kiküldött bizottmánya nem tudván a tűzvész okát kifürkészni, azt „Egyedül a mindenható Isten haragjának“ tulajdonítá, s azon egy is, ki a bíróság előtt magát gyujtogatónak vallotta, nem katholikus hanem Hubert nevű fraczia hugonot volt, e hazug felirat, melyet II. Jakab letörletetett, de utódja Vilmos visszatétegett, a talapzaton mai napig is olvasható, mi miatt is Pope „a felhőkre mutató“ ez emlékoszlopot egy betyárhoz hasonlítja, ki ittasságában fejét az ég felé emeli és — hazudik.

Utódja II. Jakab egyébként is saját mértéktelen buzgalma által rosszul tanácsolva, főleg azért.

mert katolikus volt s a vallásszabadságnak minden felekezeti különbség nélküli általános megadásában katolikus hitsorsosin is segíteni kívánt, vesztvén el trónját, s erre előbb ugyan orániai Vilmos, ennek halálával pedig hannoverai György épen protestans vallásuk miatt emeltetvén, természetes volt, hogy ez utóbbiak a katolikusok üldözése s elnyomásában keresték saját választásuk igazolását s azon népszerűséget, melyben jelenök s jövőjök biztonságát helyezék. Alattuk sanyaruan kellett lakolni a katolika egyháznak azon pillanatnyi kedvezésekért, melyekben II. Jakab alatt részesült. Egyebek közt elhatározatott, hogy senki, a ki katolikus vagy kinek protestans létére hitvесе katolika, az angol trón örököse nem lehet. A katolikusok s mindazok, kik a katholicismus gyanujában álltak, köteleztettek Londontól tiz mérföldnyire távozni, s fegyvereiket s lovaikat átadni. A türelem alól ők név szerint kivétettek, minden mellékörökődési jogból kizárattak, tanodaik becsukattak, s száz font sterling büntetés alatt meg lön nekik tiltva gyermekeiket katolika nevelés végett külföldre küldeni, vagy házaiknál katolikus nevelőt s tanítót tartani, tetemes jutalom ígértetvén azoknak, kik valamely pap vagy jesuita elfogatását eszközlenék sal.

Még ezeknél is barbárabbak voltak az irlandi parlament 1703-iki végzései, melyek szerint meghatározatott, hogy minden külföldről Irhonba jött pap s az, ki őt magához fogadná, halállal büntetlessék, előbb béle kitépetvén, teste pedig a fölakasztás után fölnégyletve; az angol törvények ellenére az atyai vagyonban a többi gyermekek az elsőszülöttel egyiránt osztozzanak, kivévén, ha közülök valamelyik a protestans vallásra térne, mely esetben az leendő testvérei kizárásával az egyedüli örökös. A katholikus szülők gyermeke, ha protestans lett, följogosított arra, hogy szülőit vagyonuk mennyiségének eskü melletti bevallására s egy harmadának rögtöni kiadására kényszeríthesse. Katholikusok nem lehettek kiskorú rokonok gyámjai, hanem azokat protestans kézre kellett átadniok, úgyszinte a szülőknek is, ha kiskorú gyermekeik protestansok kívántak volna lenni; a katholikusok semmi protestans után nem örökölhettek, bármily joguk volt légyen is az illető vagyonhoz. Tiltva lön nekik fekvő jószágot szerezni vagy harminczegy évnél tovább haszonbérbe venni, bármily nyugdíjt húzni, a törvényszékeknél birói vagy ügyvédi tisztelet viselni, fegyvert hordani, vagy öt font sterlingnél drágább paripát birni, érvénytelenség büntetése

alatt protestanssal házasságra kelni. Minden két békebirónak szabadságára hagyatott minden katólikust magok elébe idézni s eskü mellett annak megvallására kötelezni, mikor, hol, kinél s kinek jelenlétében hallgatott misét, s ha vallani vonakodott volna, őt minden más bíróság közbejötté nélkül egy évi fogságra vagy husz font fizetésére ítélni. Úgy-szinte minden protestans feljogosított arra, hogy ha bárkinél valamely katólikus egyén vagyonát sejténé letéve, őt annak kiadására, vagy ha tapasztalná, miszerint valamely katólikus által haszonbérlett jószág jövedelme az évi bér összegét egy harmaddal felülmúlja, őt ez árendának átengedésére kényszeríthesse, vagy ha a katólikus lova őt font sterlingnél többet érne, ezt tőle e pénz letétele mellett elvehesse. Oly protestans kereskedőknek, kiknek hajóik valamely katólikus fejedelemmel háború alatt elfogattak, a katólikusok javaira e végett különösen kivetendő adóból teljes kárpótlás, s az angol egyház aklába áttérendő minden katólikus papnak a recusansoktól behajtandó büntetési díjakból évenként mind halálukig 30 font sterling ígértelt; sat.

Ezen embertelen törvények végrehajtása a bírák s tisztviselőktől függött. s ha néhol ezek jobb érzése

amazoknak vagy végrehajtását mellőzte vagy büntetési szigorát mérsékelte, máshol a felekezeti gyűlölség nem mulasztá el azok pusztá fennállását a katolikusok nyugtalanítására felhasználni. Eme törvények némi enyhítésére első alkalmat a parlamentnek s kormánynak Canada meghódítása nyújtott, mely is a francziákali békekötés szerint 1763-ban az angolok birtokába jutván, mivel annak lakosai katolikusok voltak, mellőzhetlenül szükséges volt religiójuk szabad gyakorlatát nekik megengedni. S ez meg is engedtetett, sőt 1774-ben ezen fölül az is elhatároztatott, hogy a canadai törvényhozás, közigazgatás s törvényszékek tagjai katolikusok is lehetnek, s hogy az ottani katolikusok kötelesek a dézsmát saját papjaiknak azontúl is megadni. E kedvezések országszerte nagy visszatetszést szültek, s egyebek közt a londoni lakosok s előljárók egy adressel járultak a királyhoz, kérvén őt, „tagadná meg szentesítését azon billtől, mely egy bátványozó s vérengző (idolâtrous and bloody) egyháznak törvényes állást adand.“

Majd ismét a francz-spanyol háború alatt az angol s irlandi katolikusok a király s alkotmányhoz hűségöket különösen kitüntetvén, közülök tíz

lord s mások számosan 1778-ban a királyhoz s a parlamenthez a fennálló büntető törvények eltörlése végett petíciót nyújtottak be, és pedig nem minden fogamat nélkül: mert azon évben hozott törvény által elhatároztatott, hogy a katholikus püspökök s egyéb papok iránt III. Vilmos alatt szabott eljárásnak jövőre nem leend helye: hogy a katholikus gyermekek katholikus oktatói többé nem lesznek örök fogságra ítélendők, s hogy a katholikusok más polgárokként örökösödhetnek, s fekvő javakat is szerezhhetnek. Azonban eme kedvezések élvezete azon föltételhez köttetett, miszerint a katholikusok félővenként tegyenek esküt arra, hogy III. György királynak s utódjainak hivek lesznek s őt tehetőségök szerint védeni fogják; hogy a számüzött Stuartok iránti minden engedelmességről lemondanak; hogy mint istentelent utálattal visszavetik azontant, mintha szabad volna az eretnekeket megölni, s vétek nélkül lehetne a nekik adott ígéretet megszegni; továbbá hogy visszavetik azon véleményyt, mely szerint a pápa vagy valamely zsinat által excommunicált fejedelmet szabad letenni vagy megölni; hogy nem hiszik, miszerint a pápa direct vagy indirect földi hatalommal bírna Anglia fölött; végre

hogy e nyilatkozatot minden reservatio s kétértelműség nélkül teszik.

Mennél nagyobb kegyetlenség volt eme természet adta jogok visszatartóztatása, annál kevésbé nagylelkűség s érdem fektűt azok megadásában. De ha a katolikusok annyi zaklatás után e keveset is hála érzéssel fogadták, ez az ebben is veszélyt sejtő s Isten sértését látó protestans nép féltékenységét s vakbuzgalmát mind a három országban szerte felkölté. A katolikus egyház elleni legegésb kifakadások s szidalmakkal telt petitiók s pamphletek egymást érték, egyszersmind a katolikus egyház állítólagos túlterjedésének s részére netalán szánt minden további kedvezéseknek megakadályozására „protestant association“ nevezet alatt Skótzsiában egy egyesület keletkezett, mely rövid idő alatt Angliában is mindenfelé elágazott. Eme társulatok a zajos tanácskozások s bosszűteli határozatokról csakhamar a tény s erőszakoskodás terére mentek át. A mint 1780-ban a glasgowi zsinat ülését befejezte, az általa is felbűszített nép október 18-án a vasárnapi isteniszolgálatra egybegyűlt katolikusokat megtámadta, kápolnájukat s többek házait részint kirablotta, részint földig lerontotta. Ugyanez történt Edinburgban is, hol a nép a katolikusok kápolnáját felgyujtotta s

több házaikat a rendőrség minden ellenzése nélkül kirablotta. E mozgalom villámsébbel Angliában is elterjedt s Londonban annyira fajult, hogy már a kormánynak is veszélyes kezdett lenni. A katolikusok ellen az őrjöngésig dühöngő ottani „protestant association“-nak lord Gordon György lett elnöke, egy heves természetű, a miniszteriummal megelégedetlen s vakbuzgó férfiú, ki később a zsidó vallásra tért át, s 1793-ban mint félőrült a newgati fogházban halt meg. A feltüzelt sokaság által a katolikusok ellen határozott petitióra nézve ő kijelentvén, hogy azt csak úgy fogja a parlamentnek benyújtani, ha legalább huszezer ember által fog kisértetni, közel nyolczvanezer csatlakozott hozzá. Ezek június 4-én a parlament épülete előtt helyt foglalván, saját biztosságukra magukkal hozott fegyvereiket kilőtték, az ülésre egymás után megjelenő parlamenti tagokat, hogy „no popery“-t kiáltssanak, kényszeríték, némelyektől pedig fenyegetéseik által azon ígéretet csikarták ki, hogy az 1778-iki törvény visszahúzására fognak voksolni. Majd ismét az elnök vezénylete alatt, mint mondák, „a papismus kiirtásához“ fogván, június 4, 5, s 6-ik napjain a katolikusoknak több kápolnáit s összesen hatvankét házaít kirablották s fölégették, s a felgyújtott newgati és az erőszakosan feltört clerken-

welli börtönökből a foglyokat kiszabadították. Ezen félelmes kicsapongások szemléletére közönséges lett Londonban a rettegés, midőn a kormány végre az erélyes föllépés szükségét állátván, a rajongó sokaságot fegyveres erővel szétűzte. Az ez alkalommal elesetek száma mintegy kétszázra, az elfogottaké pedig két ezernél többre ment. Az elítéltek legvétkesbjei közül tizenkilencz kivégeztetvén, a többiek kegyelmet nyertek, lord Gordon minden gyanú daczára tanúk hiánya miatt az eskütszék által ártatlannak találtván. Ilyféle merények Anglia több városaiban, úgymint Hull, Bristol s Bathban is történtek.

Ha az amerikaiakkali szabadsági háború alatt épen a félelem, nehogy a canadaiak hozzájuk csatlakozzanak, bírta az angol kormányt az említett 1778-iki parányi kedvezmények megadására, a francz forradalom alatt ismét azon félelem, nehogy elkese-redésökben az irlandiak a naponta várt forradalmi se-reghez szegődjenek, kényszeríté a parlamentet s III. Györgyöt arra, hogy Pitt sürgetéseinek is engedve 1790-ben a katolikusoknak némely újabb kedvezéseket nyujtsanak. Ezek szerint a katolikusok a suprematiai eskü s a pápa elleni nyilatkozat kötelessége alól (kivéven ha a parlament tagjai kíván-

tak volna lenni) s a kétszeres földadó terhétől fölmentettek, egyszersmind szabadságot nyertek földbirtok szerzésére, religiójok csendes s minden harangozás nélküli gyakorlatára, ügyvédi s jegyzői hivatal viselésére s gyermekeik korlát nélküli nevelésére. Azonban továbbá is tiltva maradt nekik bármily udvari, állami s hadi tisztséget, vagy az egyetemeknél tanári hivatalt viselni, s általában mindenkinek az ő egyházuk s iskoláik részére valami hagyományozni. Pitt ugyan a teljes emancipációt kívánta volna javaslatba hozni, erre azonban III-ik György, ki ezt koronázási esküjével ellenkezőnek tartá, bírható nem volt: mindazáltal a francziák Irlandbani kiszálhatásoktól mindinkább növekedő félelem 1793-ban a katolikusok részére újabb könnyebbségeket szült. Ezek egyike volt, hogy a katolikusok Irlandban a parlamenti tagok választásánál szavazati joggal birjanak; hogy az irlandi katolikus ifjuság nevelésére szolgáló maynooth-i collegium az állami kincstárból évenként bizonyos összeget huzzon, s a katolikusok jövendőre számos, név szerint följegyzett főbb hivatalok kivételével polgári s hadi tisztségeket viselhessenek, s az érintett kivételek mellett a törvényszékeknél mint bírák s ügyvédek szolgálhassanak. Ez utóbbi hivatal hozá

meg O' Connelnek azon lehetőséget, hogy annak gyakorlatában kifejtett különös ügyességénél s bámulandó szónoki tehetségénél, úgyszinte ezzel nyert tekintélyénél fogva az irlandi nép milliójainak élén követelhesse hitsorsosai zsarnokilag visszatartott jogainak kiadását.

Vannak oly providentialis férfiak, kiket Isten évezredenként szokott földtekénkire vetni, hogy megváltoztassák a világ színét s az emberi nemzet javára czélzó szent végzéseinek teljesítésében eszközül szolgáljanak. E választott férfiak egyike volt O' Connel, ki is tudván, hogy a katolikusok igényeinek kielégítésére az angol kormány s törvényhozás igazságérzetétől vagy nagylelkűségétől semmit, — s mindent csak a félelemtől lehet reményleni, eltiprott faja kiszabadítására eme fegyverhez nyúlt, s szédítő ékesszólása minden varázsát felhasználva s a merev törvényesség határai közt az izgatás valamennyi kerekeit s rémalakait mozgásba hozva, de az általa alakított „katolikus egyesület“ (catholic association) által is hatályosan támogatva, néhány évi fáradalmai után boldogult is, s példátlan de sikerkoronázta tevékenységét által magának valamint ellenségeinél a „nagy Agitator“ — úgy hálás honfitársainál a „Liberator“ nevét kivítta.

Miután az alsóházban a katolikusok ügyé-
pártoló tagok száma évenként növekedvén, végre
többségig emelkedett, s ez az 1828-ik Május 12-i
üléshen 272 szavazattal 266 ellen elhatározta, „mi-
szerint czélszerűnek véli az ő felsége római ka-
tholikus jobbágyaira vonatkozó törvényeket akkép
módosítani, a mint az az uralkodó egyház fennál-
lásával s az ország nyugalma s békéjével meg-
egyeztethető leend“, a Wellington-Peel miniszterium
az irlandiak fenyegető s mármár lázadásig fajult állása
fölött elrémülve, végre IV. Györgynek hosszas el-
lenzés utáni beegyezése mellett 1829-ben a katha-
likusok emancipációja iránti kormánybillt a parla-
ment elébe terjesztette, s azt ugyanazon év folytán
mind a két házban keresztül is vitte. *)

*) A király parancsára a parlamentet biztosok nyitván
meg, az általuk felolvasott nevezetes trónbeszédnek ide vo-
natkozó czikkét méltónak tartának kiírni: „Irland állapota ő
felsége szakadallan gondoskodásának tárgya. A király
fájlalja, hogy az egyesült ország ama részében még min-
dig fennáll egy egylet, mely a közcesendre veszélyes s az
alkotmány szellemével meg nem egyeztethető, mely ő fel-
sége jobbágyai közt visszavonást s rossz hangulatot táplál
s mely, ha fennállása eltüretnék, Irland állapota tartós javi-
tását lényegesen akadályozni fogná. ő felsége bizalmasan
számít parlamentje bölcsessége s támogatására s meg van
győződve, miszerint önök őt a törvényes tekintélye fenntartlá-
sára szükséges hatalommal ellátandják. A király javalja

A katolikusoknak e törvény által adott kedvezmények nivoltát s mértékét csak úgy foghatjuk fel, ha tudjuk, mi maradt még fenn az említett időnkénti részletes enyhítés után a régi büntető törvényekből. Ezt Cobbet említett munkája II. kötetének 238-ik lapján a következő pontokban adja elő: 1) A katolikusok a test-actánál fogva még mind a két házból ki voltak zárva. 2) Noha midőn az irlandi parlament az angollal 1800-ban egye-

zőnöknek, hogy miután e nagyfontosságú czél el leend érve, Irland általános állapotát s azon törvényeket, melyek ő felsége római katolikus jobbágyaira nézve bizonyos polgári korlátokat szabnak, a legszorgalmatosb vizsgálat alá vegyék. Önök meg fogják fontolni, vajjon ama korlátok megszüntetése eszközölhető e oly módon, mely a mi alkotmányunknak az állam és egyház tekintetébeni teljes és állandó biztosításával, a törvény által elfogadott reformált (reformed) religionak, ez ország püspökei és clerusa s az ő gondviselésőkre bízott egyház jogainak s kiváltságainak fenntartásával, és így azon institutiókkal megegyeztethető, melyeknek ezen protestans országban örökké szentül meg kell maradni s melyeknek sértetlen megőrzése ő felségének szintoly szoros kötelességében mint szilárd szándokában fekszik. ő felsége komolyan ajánlja önöknek, miszerint e túlnyomó fontosságú, s ő felsége jobbágyinak leggyöngédebb érzelmeire oly nagy befolyású, ez egyesült ország nyugalma s békéjére nézve a leglényegeseb érdekű tárgy megfontolásában azon higgadság és mérséklettel járjanak el, mely tanácskozásik sikeres kimenetét legiukább biztosítandja.“

sítettett, az írlandi katolikusoknak, név szerint a „freeholder“ nevezet alatt ismeretes földbirtokosoknak a parlamenti tagok választásának joga megadott, ez azonban az angol katolikusoktól még mindig meg volt tagadva. 3) A katolikusok minden corporatiókból ki voltak zárva; úgyszinté 4) Angliában a kormánytól függő minden hivataloktól, noha az írlandiak némely csekélyebb hivatalokat már viselhettek. 5) Mint védnökök saját adományozásuk alá tartozó egyházi javadalmakra nem nevezhettek, noha e joggal a quakkerek s még a zsidók is bírtak. 6) Tiltva volt nekik tulajdon gyermekeik kiképezésére iskolát vagy collegiumot felállítani mindamellett is, hogy számukra az említett maynooth-i collegium állami költségen tartatott fenn. 7) Szinte tiltva volt a katolikus papoknak saját kápolnáikon s a magánházakon kívül egyházi ruháikban megjelenni vagy isteni szolgálatot egy oly épületben tartani, melynek tornya vagy harangjai vannak. 8) Tiltva volt a gyámság az írlandi papoknak általában, a katolikus lajkoknak pedig a protestans szülők gyermekeire nézve. 9) Tiltva volt Írlandban minden katolikusnak, ki évenként tíz font sterlinget jövedelmező szabad ingatlan, vagy 300 fontot érő ingó jószággal nem bírt, házánál

legyvert tartani. 10) Az írlandi katolikusok nem vehettek részt lakostársaiknak azon gyűlésében (vestries), melyek a protestans templomok tatarozása ügyében tartatnak, noha az e végre szükséges költségek terhét viselni kötelesek. Végre 11) halál vagy legalább ötszáz fontnyi díjfizetés büntetése volt Írlandban mindazon papra szabva, ki egy tisztán protestans vagy vegyes házasságot merészlett megáldani.

A végeredményt tekintve a katolikusok érdekére nézve ugyan mindegy volt, akár nagylelkűségnek vagy igazságszeretetnek, akár más kevésbé nemes forrású rugonynak kellenség visszanyert szabadságaikat tulajdonítaniok, — de nem egy volt hálatartozásukra nézve; — ettől őket ama billnek a peerek előtti indokolása által Wellington előre fölmentette.

T. i. ebben őszintén bevallá ő, hogy Írland lázas állapota az egész államra nézve magában fölülte veszélyes, egyszersmind pedig az ottani számos hadsereg tartásának szüksége miatt tömérdek költséget kíván, s hogy a kormány e tcher könnyítése s a fenyegető polgárháború megelőzése végett ama bill előterjesztésére szánta légyen el magát. Nehogy pedig valaki azon gondolatra jöhessen.

mintha a miniszterium eme elhatározására az emberi jogok tiszteletének s különösen az írlandi népszenvetései iránti részvétnek valamely befolyása volt volna, hozzá tevő, hogy a törvény javaslatot a miniszterium akként igyekezett formulázni, miszerint igen reménylhető, hogy annak elfogadása az államegyház tekintélye, joga és birtoka teljes biztosítása mellett a katolikusoknak ezen egyházhozói térítésére fog szolgálni. A félelmen kívül tehát a proselytismus volt azon ezégér, mely alatt a miniszterium a katolikusok emancipációját javaslatba hozta, s a mi e részben hiányzott, az nem a szándék őszintesége hanem a siker áldása volt.

Azonban hogy azok közt is, kik az emancipáció mellett a parlamentben már 1829-ik előtt szakadatlanul vittak, sokat nem tiszta szándék vagy legalább nem a katolikusok iránti keresztény szeretet lelkesített, ennek példájaul a többiek helyett szolgáljanak a liberális párt két legjelesb tagjai, s az emancipáció buzgó barátai; t. i. a híres szónok s író Macaulay, és a mostani miniszterelnök lord Russel. Ki az előbbinek munkáit (*Kleine geschichtliche und biographische Schriften*, übersetzt von Prof. Fr. Bülow, Leipzig bei Weigel 1850, és *The History of England from the accession of James the second*, Leipzig b. Tauchnitz jun 1849, eddig

nálam 3 kötet) olvasta, mëljen elfog szomorodni. látván. mennyire képesek a gyermekkorban beszívott előítéletek s felekezeti gyűlölség megtéveszteni egy oly férfiút is, kit a tudós világ méltán az újabb idők legkitünőbb írói közé számít. Ha a tiszteletreméltó Fisher rochesteri püspököt idézi, kit hiteért VIII. Henrik a vérpadon végeztetett ki, nem fojthatja el azon ohajtást, vajha e derék férfiú egy jobb ügyért halt volna meg. Ha Anglia legnagyobb kancellárjáról, a katolikus hithez hű ragaszkodásaért ama szívtelen zsarnok parancsára szinte a vérpadon veszett halhatlan Morus Tamásról szól, nem tartózkodik őt üldözönek nevezni. Ha hona hajdani státus férfairól, kik papok voltak. tesz említést. őket minden kivétel nélkül olyanoknak bélyegzi, kiknek tudománya s tehetségei szokás szerint a zsarnokság s esalás védelmére vadának szentelve, s kiket papi állapotuk szükségképen esalfákká, képmutatókká s olyanokká tett, kik maguk többnyire minden babonán felülemelkedve, a mások babonáját ügyesen fel tudták használni, s kik saját papi állapotukat hazájoknál többre becsülve, az államügyek kezelésénél egyik szemmel mindig Róma felé kaesingattak. A katolikusok nála többnyire „papisták“, a katolika religió százados babona vagy új pogányság, a védszentek lázi istenek.

sz. György Marsnak, sz. Elmus Castor s Polluxnak, sz. Cziczelle a musáknak pótlárai. A katolikus egyház egyes fegy- s hitágazatának ferde fölfogás szerinti idézései, azon elbizott, büszke s megvető hang, s azon csipős észrevételek, melyekkel a katolikus egyházra nézve említett munkáiban szerte találkozunk, szükségképen minden jobbérzésű olvasóra igen kellemtelenül hatnak. — Hogy pedig lord Russelt a katolikusok emancipatiója pártolásában nem valamely magasb indok, hanem csak a képmutatással párosult hiúság vezette, ezt ő maga, nyilvánosan kimondá még az emancipatio sikerülte előtt egy pár évvel Huttingtonban tartott beszédében, melyben az emancipatio melletti szavazását nem átallá azzal mentgetni, hogy ő azt csak mint a papismus megbuktatására szolgáló eszközt pártolta, — mi is a Wellington herczeg vallástételével megegyezik, — s kimondá a durhami angol püspökhöz nem rég intézett ismeretes levelében is, midőn ebben az angol katholika hierarchia helyreállítása iránti pápai intézkedést „insolentnek“ és „insidiousnak“ nevezi s „lelki korlátozás s szolgaságról“ s „a babona álarazkodása elleni biztosítás“ szükségéről szól, — mi ismét nyers türelmetlenségének bizonyosága. — Így vette ezt az ismeretes parlamenti tag Roebuck is hozzá inté-

zett nyílt levelében, hol egyebek közt ekkép szól: A közzellem Anglia egyik szélétől a másikig föl van riasztva. Szilaj vádakat hallok keresztény testvéreink egyik számos osztálya ellen szórítani, s látom, mint hajolnak meg minden politikai színezetű férfiak a vihar előtt s mint járulnak a pápa s pápisták elleni orditáshoz. — Semmi veszély sem forog fenn; vak türelmetlenség lázítja föl az országot, s annak támaszt Ön adott; Ön nyújtott tekintélyt s fontosságot azon ellenszenvnek, melyet épen Ön volt volna köteles csillapítani, s Önnek köszönhetni, hogy még néhány évig folytathatja létét azon undok türelmetlenség, mely miatt Ön belsőleg kétségkívül szegényli magát.“

Fölösleges volna az emancipatio actáját részletesen felhozni, s azért csupán néhányat érintendünk meg azon föltételekből, melyekhez a miniszterium javaslatára az emancipatio kötve lön. Egyik ezek közül, mely szerint a katolikusok némely magasb hivatalokból, minő a trónörökös gyámnoksága s az ország regensége, a kancellárság, a miniszteri elnökség, a nagy-britanniai és irländi pészétörség, az irländi helytartóság sat, kizáratnak. Ha már magában igazságtalan s bosszontó ezen záradék, még inkább elkeserítő leend az azon in-

dokolásnál fogva, „mert ama hivatalok különösb bizodalmat kívánnak.“ Ha híven ragaszkodunk religiónkhoz, mely miatt bizonyos hivatalok elnyerésétől akár a törvény, akár e nélkül is a hatalomkezelők tetszése bennünket elüt, a pótlást ebbeli mellőztetésünkért azon religió vigasztalásiban találандjuk, melyből az eredett: de ha mellőztetésünk okául az hozatik fel, hogy religiónknál fogva bennünk bizalmat helyezni nem lehet, ez religiónkra is s erkölcsi érzetünkre is legyalázó s sérelmes.

Továbbá ama záradékok s föltételekhez tartozott az is, hogy kathol. püspökök ne nevezhessék s ne írassák magokat oly városok után, melyek valamely angol püspökségnek székiül vagy címüül szolgálnak. E szerint azon főpásztoroknak, kik Irhonban sz. Patrik ideje óta annyi fosztogatás, vérengzés s példátlan szorongattatások daczára mind e mai napig megőrzék helyeiket, tiltva lón magokat szent elődjeik erényei s olykor vértanusága által is fölszentelt székeik után nevezni. Anglia szabad népének jutott a zsarnokság egy eddig ismeretlen nemének föltalálása, miszerint a mi természetes jogánál fogva a legkissebb kézművesnek s a legutolsó koldusnak szabadságában áll, t. i. odavalónak írni s nevezni magát, hol lakik s működik, s mit ott egyébként is

minden rabbi s valamennyi katolikus s dissenter felkészek szabadon gyakorolnak, attól épen csak a katolikus püspökök legyenek büntetés terhe alatt eltiltva.

S mit mondjunk azon záradékról, mely szerint a katolikusoknak, ha hadi vagy polgári közhivatalt viselnek, egyenruháikban saját isteniszteletükön megjelenni tilalmas? Nem akadályozza senki, hogy ők ekként felöltözve a csapszékbe vagy valamely büntanyába menjenek: de hivatalos köntösciket fognak megbecsteleníteni s befertőztetni, ha Isten imádására saját egyházaikat azokban akarnak meglátogatni. Ily botrányos intézkedések által igyekezett a miniszterium foganatosítani, mit a peereknek ígért, hogy ekként a katolikusok szégyenletökben undorodva váljanak meg egy oly egyháztól, melynek cultusát csak ily becsületérvést sértő föltétel elfogadásával lehet gyakorolniok.

Hogy pedig az államegyház érdekeire nézve a parlamentben ártalmatlanokká tétessenek, mind a két ház katolikus tagjai számára egy eskü állapított meg, melynél fogva a királynak s házának hűséget ígérnek, s kijelentvén, miszerint nem hiszik, hogy a pápa által excommunicált fejedelmet szabad letenni vagy megölni, s a pápának az országban semmi világi vagy polgári hatalmat nem tulajdonítanak,

arra kötelezik magokat, hogy sem az angol uralkodó egyház jelen szervezetét s birtokát ostromolni sem pedig bármily kiváltságukat annak s a protestans kormánynak háborítása s felforgatására használni nem fogják. E szerint midőn az angol egyháznak Sir Robert English-hez hasonló leventéi évenként ismétlik azon indítványukat, mikép a katholikusoknak a fennforgó acta által nyújtott kedvezések vonassanak vissza, s szabadságukban áll az ezek elleni régi poenalis törvények megújítását javaslatba hozni, a parlament katholikus tagjai esküjőknél fogva, mely ekként az egyenjogúság daczára köztük s protestans törvényhozóitarsaikkal közti lényeges különbséget állít fel, el vannak tiltva attól, hogy még oly indítványt is, mely hitsorsosiknak az angol egyház részére fizetni szokott dézsmák, templomtaksák (church-rates) s egyéb szintoly súlyos mint igazságtalan adózások terhétől fölszabadítására czéloznának, pártolhassanak.

Azon záradék ellen, hogy ha valamely katholikus által viselendő hivatalhoz némely egyházi javadalnak védnöksége volna kötve, ennek ideiglenes gyakorlata a canterbury-i érsekre szálljon át, nem lehet semmi kifogás, noha mint főlebb érintők, e jog a többi disszenterektől sőt még a zsidóktól sincs

meglágyadva: a mi azonban épen sajnálható, az a törvény záradékainak legutolsóbika, mely szerint a szerzeteseknek, kik akkor Angliában tartózkodtak, további ott maradása s a született angoloknak, ha a külföldön lettek volna is szerzetesek, hontérése megengedtetvén, jövőre elhatároztatott, hogy a fentebbiek pontosan összeirattassanak, a törvény kihirdetése után pedig a külföldről Angliába költözendők éltök végeig onnan száműzessenek s ha a távozásra intés után még három hónapig benn maradnának, éltök végeig deportáltassanak. *)

Ilyenek azon föltételek, melyekhez az 1829-ki törvény a katolikusoknak nyújtott engedményeket köti, s melyek az alattuk lappangó czélzat nemtelensége s lealacsonyító jellemöknél fogva annak be-

*) El kell egyébiránt ismernünk hogy ez utóbbi szabály alól a szerzetesök általában kivételtek; hogy az teljesedésbe soha sem ment, sőt noha névszerint a jésuiták ellen volt intézve, ezek más országokból származásuk után Angliában kerestek s találtak menedéket s ott valamint a más rendű szerzetesek is azóta minden háborgatág nélkül számos, jelenleg is virágzó tanodákat alapítottak; s hogy habár méltán fájlalnunk kell, hogy Wellington az emancipationnak ily záradékokhoz kötésére szánhatta magát, de amaannak anyai megrögzött előítélet s mindennemű nehézségek ellenére szerencsés kivitelét főleg az ő s minisztertársa Peel férfias föllépésének s kitűrésének kell tulajdonítani.

esét tetemesen leszállítják, s a jótéteményt is boszszontás eszközévé változtatják.

S mikor nyújtá az angol törvényhozás azt is, a mit adott? Szinte három századig tartott oly sanyorú zaklatás után, melynek mását a Néro, Diocletzián vagy Julian császárok napjaiban alig találjuk; — akkor, midőn hol csak katolikusok s protestansok együtt találtak, a lélekismeret szabadsága s a keresztény felekezetek egyenjogúsága csaknem valamennyi európai országokban már régen alkotmányilag ki volt mondva, — akkor, midőn ez az angol tágas birodalom határi közt lakó minden nem-keresztény népeknek meg volt adva, akár aztán Mahomet követői akár Bráhma vagy Buddha vagy a Dalai-Láma imádói legyenek azok. Indiában a Dschaggernauth lélelmes szekérének ödöklő vonatását az angol előkelőbb hivatalnokok már régóta évenként meg szokták jelenlétökkel tisztelni, Ceylonban pedig az ottani lakosok által az ördög tisztelőre évenként tartott ünnepélyes körmenetet az angol katonák már régtől fogva tisztelgő kíséretök s lövéseikkel diszesíték, midőn hosszas tanakodás után a lehetőségig nyomorult mértékben megadta válaszára a törvényhozás a katolikusoknak is azt, minek eddigi megtagadása minden isteni s emberi

jogok labballapodása volt. Ekként az angol birodalomban létező számtalan vallásfelekezetek tarka seregében a katolikusok voltak, a néhány zsidó kivételével, az utolsók, kiken jönnek látta a kormány s törvényhozás valahára könyörölni, azonban oly beestelenítő kikötésekkel, melyek őket szüntelen emlékeztessék, hogy még nem rég „az emberi nemzet arisztokráciájának“, vagy mint saját honfiát Macaulay büszkén nevezi, „a világ örökös nemességének“ helótái voltak.

Azonban ugyanazon szükkeblőség, mely a katolikusok lélekismereti szabadságát Angliában oly későn s oly fukaron mérte ki, volt oka, hogy az ottani kormány a katolikusok, s általában a vallásszabadság érdekében a külhatalmasságoknál napjainkban erőyesen schol sem lépett föl, noha erre neki oly sok kedvező alkalom kínálkozott, s világövedző birtoka s hadereje szavainak tekintélyt, sulyt s sikert fogott volna nyujtani.

Az afrikai barbareszkek, ezen ocsmány kaló-zok, századok óta csaknem zárva tarták a közép-tengert s az ennek partjain fekvő tartományokat szakadatlanul nyugtalaníták; ezernyi ezer keresztényeket hurezoltak el a legsanyarúbb rabszolgaságba s több tengermelléki hatalmasságot, mint p. o.

a nápolyit, toscániait, szárdot s a svédet kényszeríték, hogy alattvalóik nyugalmát, vagyonát s kereskedelmét évenkénti adófizetéssel váltsák meg. Az egész kereszténység gyalázatára szolgált e méltatlan állapot, mely ellen csak az egyház nyújtott maltai vitéz rendében némi segélyt s ótalmat. Épen nem nyugtalanítá azonban ez az angolokat, kik tengeri erejöknel fogva minden ilyes bántalmak ellen biztosítva lévén, titkos kárörömmel nézték azon zaklatást, melynek minél tovább fennállása a keresztény fejedelmek nagyobb részének tehetlensége mellett az ő anyagi érdekeikkel s haszonvágyukkal oly igen egybehangzott. S épen ezért noha 1816-ban igen kedvező alkalmuk volt arra, hogy eme rablók legerősb fészkének, Algirnak meghodításában a közpöntengert eddigi szégyenteljes bilincseiből kiszabadítsák, lord Exmouth, mintán Algirt több napi ágyuztatással csaknem halomra lövette s a deyt flottája megégetése után a jóniai szigetek angol protectorság alatti függetlenségének elismerésére, a nápolyi és szárdi kormányokkal békére s ezeknek s tulajdon kormányának kártalanítására s ezer kétszáz keresztény rabnak úgyszinte a fogva tartott angol consulnak szabadon bocsájtására kényszerítette, ovakodott ennél tovább menni. E szerint a

franciáké lön a dicsőség, hogy elégtételt veendők azon magában igen csekély, mert csak egy legyezővel történt, sérelmért, melyel ottani consuljokat a dey illette. 1830-ban Bourmont tábornok alatt egy erős hadsereget küldének Algir ellen, s azt meghódítván, s az angolok mind ez ideig folytatott ellentmondásának daczára birtokukhoz csatolván, ezzel a keresztény világot valamint a múltbani szenvedéseierit megbosszulták úgy jövendőre ama barbárok zaklatásától végképen megmentették.

S néhány év előtt Chinában sem volt más az angolok viselete; hol mivel a császár a mákony becsempézését erkölcsi, az ezért eső pénz kivitelét pedig politikai nézetből tiltani merészelte, a főleg innen keletkezett háborúban seregein több ízben diadalmaskodván, őt békekötésre kényszeríték, mely által magoknak több milliómból álló kárpótlást, Hongkong sziget birtokát s a szabadkereskedés érdekében a név szerint kijelölt őt kikötőnek megnyitását kialakudták ugyan, de azt, hogy a chinai elnyomott keresztényeknek, s ezek közt saját, évenként töméntelen pénzbe kerülő missióiknak sorsát biztosítsák, gondoskodásukra méltónak távolról sem tarták. E jótett dicsőségét s érdemét ismét a francziáknak hagyták ők, kik kevéssel azután keres-

kedelmök szabadságára nézve a chinai kormánnyal alkura lépven, ettől a kath. egyház s a missziók érdekében is tetemes kedvezéseket tudtak kinyerni.

De ha ez esetben az angolok részéről tán csak mulasztását látjuk egy oly téteménynek, melyre ők magokat köteleseknek nem hívék, a maroniták iránti viselkedés csak a katholicismus iránti meg-rögzött gyűlöletökből magyarázható, s azt mutatta, hogy a mely ügynél anyagi érdekek közvellenül érintve nines, ott külpolitikájokat rendszerint a val-lásbeli rokon- vagy ellenszenv vezeti. — Ama vi-téz arabs népfaj, mely a római egyházhoz hű ra-gaszkodásában ingathatlan mint a libanon bérczei, melyeken lakik, azon néhány év alatt míg Szyria s Palaestina Mehemed-Alit uralta, századok óta nem ismert nyugalmat élvezett, tökéletesen biztosítva azon pusztítások s kegyetlenségek ellen is, melye-ket örökös ellenségeik, a szomszédságukban s itt-ott köztük lakó s csaknem minden religiót nélkülöző, de vallástalanságuk palástolására minden religió színlésére kész drúzoktól az előtt kellett szenved-niök. A mint azonban Ibrahim basának az angol ha-dak közbejöttével lett meggyőzetése után eme tartomá-nyok ismét a szultán birtokába jöttek, a drúzok a török basa által is pátolva, az ennek parancsára lefegy-

verkeztelett s ekként teljesen védtelen maronitákat hallatlan dühvel több oldalról megrohanták, s rabolva, égetve, öldökölve, őket borzasztó inségbe döntötték. Ez iszonyatos helyzetben pátriárkájok az apostoli szék által is melegen támogatva csaknem valamennyi európai hatalmasságokhoz folyamodott, a végetti közbejárásért esdve, miszerint a porta által a Sehab fejedelmi család ősi kormányzata alatt századok óta élvezett jogaik birtokában továbbá is hagyassanak meg. A jó ügy az osztrák s francia kormánynál szíves részvét s erélyes pártolásra talált: azonban az innen eredt reményt meghiusíták végre az angol kormány eselszövényei, mely is mindig éber anti-katholikus szellemétől izgatva, az izlam irányában árulója lön a kereszténységnek, s a szerencsétlen maroniták neki köszönhetik, hogy saját fejedelmeiktől megfosztva, zárdáik s falvaik feldulásaért s fennérített annyi szenvedéseikért minden kárpótlás s elégtétel nélkül jogtalanul estek a török kormány kényuralma alá, mely gyöngébb, mintsem hogy őket a drúzok szilaj kicsapongásai ellen képes legyen óalmazni, s féltékenyebb, mintsem hogy őket önvédelmőkre fegyvereik birtokában merje hagyni.

Ezek ugyanannyi bizonyosságai annak, hogy a

katholikusok iránti türelmetlenség az angolok egyik jellemvonása, s ezeket látva könnyen megérthetjük azon ingerültséget, mely jelenleg Britanniát az ismeretes pápai intézkedés következtében annyira zaklatja. Egyébként is tudjuk, hogy többnyire mennél csekélyebb a vallásfelekezetek közt a hit- s fegybeli különbség, annál nagyobb a szeretetlenség. A perzsák mint schiiták a törököket mint szunnitákat gyomrukból gyűlölik. A bizanti szakadárok ugyanazon latinokat, kik esdeklésök következtében szabadításukra siettek, példátlan álnoksággal a mohamedánoknak árulák el, s irántuki ellenszenvüket keleten úgy mint nyugaton mind e mai napig fenntartják. A számtalan protestans felekezetek közt kezdet óta uralkodott idegenséget s keserű viszonyokat a régibb s legújabb egyesülési sikertelen kísérletek csak szenvedélyesbökké, a fennállott hézagot csak tágabbá tevék, s tapasztalás szerint köztök a fegyvernyugvás csak akkor áll be, midőn a katholikusok elleni küzdelemről van szó.

Már pedig valamennyi protestans felekezetek közt épen az angol egyház az, mely ha nem dogmáiban is, de fegyve s belszerkezetére nézve a katholikusokhoz legközelebb áll. T. i. midőn a protestantismus újítási vágya az egyház egész szervezetét

kiméletlenül lerombolá, az angolok ugyanazon ösztöntől vezetve, melynél fogva polgári alkotmányukat s belügyeiket illető intézkedéseikben a hisztoriai jogot s alapot szemeik elöl soha sem tévesztik, reformátori viszketegöket az egyházi léren is tudták annyira fékezni, hogy a fegy, cultus s egyházi szervezetök elrendezésében a katholicismusból régi reminiscentiáik nyomán sok tiszteletreméltót megmentettek. De épen ezzel valamint más protestans felekezeteknek magok ellen fegyvert nyújtottak, úgy a katholikusok irányában ezerféle ellentmondásba s kígzáolhatlan hinárba bonyolodtak. Ez utóbbira nézve egy pár példát hozunk fel.

Noha a pápa szerintök nem egyéb, mint antikrisztus s a titkos-látásban leirt állatszörny, *) s noha a király, a parlament tagjai s valamennyi protestans hivatalnokok, amaz ugyan koronázásakor, ezek pedig pályájok kezdetén esküvel tagadják a pápának Angliábani bármely hatóságát: mégis Nagy-Britannia büszke fejedelmei, kik Napoleon sürgetésére az amiens-i békekötés alkalmával századokig

*) A híres Newton élte alkonyán a titkos-látás értelmezésével foglalkozván, annak 13-ik fejezetében leirt koronás állatszörnyet nem kételkedett szinte a pápára magyarázni. — L. Biographie universelle, Paris 1818. T. 11. p. 359.

tartott gyakorlat után végre megengedték kihagyatni ezimökből a franczhon királyságát s ezimerökből a francz liliomokat, nem tartózkodnak mind e mai napig azon „fidei Defensor“ nevezettel élni, melyet VIII. Henrik a hét szentségről Luther ellen írt munkája jutalmául X. Leo papától nyert. — A canterbury-i s yorki érsekek idők óta mindketten Anglia primásainak nevezetével élvén, e miatt egymást kölcsönösen cím- s jogbitorlásról vádolák. A hosszas s szenvedelmes villongás végre elintézés végett az apostoli szék elébe terjesztetvén, ez ügy jelenleg is úgy áll, mint az ott III. Honor pápa által elhatározva lön; t. i. a yorki érsek „Primus Angliae“ a canterbury-i pedig „Primus totius Angliae“ czímmel él. — Noha Kálvin, kinck tanjait követi az angol egyház, az úrvacsorában kenyér s bornál egyebet el nem ismer, az egyházi szertartásokat „ördögi találmánynak“ nevezi, minden keresztényt papnak vallva, minden hierarchiát visszavet, s az apostol ama parancsának „mulieres in ecclesia taceant“ túlfeszített magyarázatánál fogva a nőknek a gyermekkeresztelést még a szükség esetében sem engedi meg; mégis az úrvacsorája vételekor hiveit letérdelteti, — fejedelmi koronáztatásukkor ünnepélyes szertartások közt olajjal megkeni, — az egész katholika hierarchiát az aldiáko-

nok kivételével megtartván, saját püspökeit felsőbb-ségük, jogaik s hatáskörükve nézve isteni rendeletből hajlandó származtatni, s ön látható fejét e földön Victoria királynőben is tiszteli. — „Katholika“ vagyis közönségesnek tartja s nevezi magát, holott valamint az ó törvény követői szinte minden kivétel nélkül a zsidó nemzethez tartoznak, úgy az „Anglicanismus“ hívei is igen csekély kivétellel angolok lévén, a hol nincs angol, ott minden „katholika“ czim mellett angol egyház sinesen.

Míg az angol katolikusok apostoli helynökök alatt álltak, addig az angol protestánsok azon szemrehányás mellett, hogy még valóságos püspökeik sinesenek, őket az angol protestáns püspökök irányában merő szakadároknak s pártütőknek nevezék. s azzal gunyolák, hogy a pápa nem fogna menni számukra rendes püspököket adni, tudván, hogy ez hatalmában nem áll; — és midőn ez a katolikusok saját kérésökre megtörtént, Dántól Bersabeig nagy lön az elkeseredés, s a kik ez előtt a theologiai téren paczkáztak a katolikusokon, most már a korona jogainak sérelmét emlegetik, s a „római püspök“ igényei s jogbitortási ellen segélyt saját egyházi fejük tekintélyenél. s az „idegen hatalmasság“ „insolent és insidious“ beavatkozásai ellen védelmet

a királynénál keresnek. — A törvény a katolikuskoknak religiójuk szabad gyakorlatára teljes jogot adott, s midőn azt tiltja, hogy püspökeik magokat oly helyekről címmezessék, hol angol protestans püspökök székelnek, ezzel tagadhatlanul elismeri abbeli jogukat, hogy püspökeik oly helyekről tetszésök szerint vehessék nevezetöket, melyek címzeit az angol püspökök nem viselik: és mégis midőn a katolikusok eme jog értelmében az apostoli széktől az eddigi külföldi címzetű apostoli vicariusok helyett valóságos megyés püspököket nyernek, kik megyei nevezetöket egyedül az említett törvény iránti figyelemből nem London, Bristol, Norwich, Winchester s. a. t. városaitól, hanem Westmünster, Southwark, Nottingham, Plymouth, Birminghamtól s. a. t. veszik, maga a miniszerelnök feledve vagy daczára annak, hogy mint Wiseman bibornok ismeretes s eléggé nem dicsérhető „manifestumában“ megjegyzi, az apostoli szék néhány év előtt az angolok amerikai birtokában Kingstown, Toronto, Bytown és Halifax városait, Ausztráliában pedig Maitland, Hobarttown, Adelaide, Perth, Melbourne és Port Victoria városait püspöki, Sidney-t pedig ez utóbbiakra nézve érseki székké emelte, a helybeli s birodalmi kormánynak nemesak

mindea kifogása nélkül, hanem inkább, miután az említett székek főpásztorait többnyire ő fizeti s hivatalos irományibán mint római-katholikus püspököket illető székhelyeik után ezimezi, — megkondítja a vészharangot, melynek hallattára az egész nemzet fölriad s résre áll, mintha II. Fülöp „nagy ármádája“ közelitene, vagy Napoleon a Boulogne-ban egybegyűjtött hadseregeivel szándékoznék Albion partjaira szállni.

Könnyű volna az ellenmondások eme koszorúját még hosszabbra fűzni, miután az angol egyház évkönyvei igen is sok adatot nyújtanak arra, miként hivei, egy jeles író észrevétele szerint. noha az egész kereszténységtől külön szakadtak, türni nem akarják, hogy valaki tőlök elváljék, — önrészökre a lélekismeret szabadságát követelték, de azt másoknak megadni vonakodtak, — utálták az üldözést s még is üldöztek, — a katolikusoknak az írás, a hagyományok s tekintélyből vont okai ellen az észre, a más disszenterék irányában pedig az észből merített védokok eiten a hagyomány tekintélyére hivatkoztak.

Úgy tetszik azonban, hogy az említett miniszterelnök, ha elég későn is átlátta, hogy levelével a célon túl sujtott, s hogy a nemzetnek általa ha

talán nem is okozott, de kétség kívül hathatósan élesztett izgatottságára igen illeszthető Shakspear egyik színdarabjának ama czíme „Much ado about nothing“ (nagy láрма semmiért): miután a minapi trónbeszéd a benyújtott számos addresszekre hivatkozva, a lélekismeret szabadságának teljes biztosítása mellett ama pápai intézkedésekről igen szelíden emlékezik, *) s ő ugyanaz nap az alsóház előtt a válaszirat iránti vitalkozások alkalmával tartott beszédében kijelenté, mikép ő Anglia irányában a római udvarnak semmi ellenséges hangulatot nem utaljonít, oka van mindazáltal hinni, hogy azon udvarnál egy Anglia iránt ellenséges törekvésű párt létezik. „Fama moderationis quaerebatur, postquam Superbiam experaverat.“

*) „Egy idegen hatalom által, így szól a trónbeszéd, adományozott bizonyos egyházi czímek nem rég történt fölvétele ez országban heves ingerültséget idézett elő, s számos alattvalóim feliratokat intéztek hozzám, melyek a trónhozi hűségöket s ama kérelmüket fejezik ki, hogy ily követelések visszautasíttassanak. Biztosítám őket, hogy koronám jogait fenntartandom s a nemzet függetlenségét minden beavatkozás ellen megvéndem, bármely oldalróljöjjön is az. Egy úttal komoly szándékomat s szilárd elhatározásomat is kifejeztem, miként a vallási szabadságot, mely Anglia népe által oly méltán nagyra becsülnetik, Isten segítségével sérthetetlenül fenntartani kívánom. — Önök megvizsgálandják a rendszabályt, mely e részben elibök fog terjesztetni.“

Mínthogy pedig a korona ügyvédei a multa nézve törvénysértést nem látván, a pápától kinevezett püspökök ellen a birói eljárásra okot nem találtak, a nemes lord a jövőt illetőleg a ház elébe egy billt terjesztett, melynél fogva a katolikus prelátusoknak minden brit területi ezímnék a királyné engedelmé nélküli használata tiltatik. *) — beszédcében

*) A bill egész szövege eredetileg e következő volt: „1) A ki az egyesült országnak bármely városa, helye, vidéke vagy kerületétől érseki, püspöki vagy dékányi nevet s címet vesz fel vagy használ, 100 font sterlingben fog büntettni. 2) Minden okmány s irat, mely jövődöben egy ily tiltott nevet s címet használandó személy által lesz aláírva vagy végrehajtva, semmivé és érvénytelen leend. 3) Ha valamely vagyon, birtok vagy bármily tulajdon közvetlenül vagy közvetve valamely ily nevezetű érsekség, püspökség vagy dékányság dotációjára vagy javára vagy azok fenntartását illethető bármily ezétra ajándékoztnék vagy ha bármily tulajdon ily érsek, püspök s dékány rendelkezésére hagyatnék, habár aztán az illető átadási okmányban az ily személyek valóságos vagy állítólagos vagy úgy nevezett érseknek sat. hivattassanak vagy habár az ily tulajdon átadása egy oly személy nevére szolna is, mely mint káplán vagy egyébkénti helyzeténél fogva az ily érsek s püspök alattvalója: — az efféle vagyon, birtok s tulajdon a királyné sajátja leend s ő felsége az iránt tetszése szerint fog rendelkezhetni. 4) A ki (p. o. valamely katól. püspök) ily nemű valamely kihágás miatt pörbe idéztetnék, köteles leend az ilyféle hagyományok, ajándékok, adományok sat. iránt eskü alatt vallomást tenni.“ — Egyébiránt a minapi miniszteri

egyebek közt az is kijelentvén, hogy a pápai rendelvények irányában még most más kormányok példájára a placetumhoz nem kíván folyamodni, de ha később a szükség úgy hozná magával, kész lenni a trón s a nemzet jogainak fenntartására ezt s még más szigorúbb rendszabályokat is javaslatba hozni.

D' Alembert, az ismeretes vallástalan francia tudós, hogy a religiónak, ha lehet, ezzel is ártson. II. Frigyes porosz királyt azon alkalommal, midőn ez a török és orosz udvarok kibékeltetésére közbenjárói szerepet viselt, ismételve arra ösztönöz, nyerné meg a szultántól, „pour l'embaras, úgy mond, de la Sorbonne et les menus plaisirs de la philosophie“, miszerint a zsidóknak szabad legyen az evangéliumi jövendölés megezüfolására a jerusálemi templomot fölépíteni*). Mire a király tagadólag

crisis után lord Russel a már eddig mutatkozó jelektől tartva, a bill módosítására s különösen két utolsó cikkrei kihagyására szánta magát.

*) Ugyanazt sürgelét 1772-iki augusztus 14-iki levelében is, melyben így szól: „Je ne serai point content que V. M. n'ait fait dire au sultan au moins un petit mot du temple de Jerusalem. Cette réédification est ma folie, comme la destruction de la religion chretienne est celle du patriarche de Ferney.“

válaszolt, azt hozván fel okul, hogy két épület van, melyet többé fölépíteni nem lehet, t. i. a bábel tornya és a jerusalemi templom. E számot sokkal lehetne ugyan szaporítani, de ahhoz harmadiknak kétségtelenül beillik azon gát, melyet lord Russel a pápai hatalom szabad gyakorlatának korlátozására Angliában kívánna fölépíteni. Azok után, mik a placetunra nézve legújabbban Ausztriában s Európában szerte történtek s a világ más részeiben kezdet óta divatoztak, egy ily törvény Angliában, ha elfogadtatnék is, magában holt betű s csak elveszett papiros leend. Könnyebb feladat lenne az emancipációnak, melyet egyébként is Richmond, Roden, Winchilsea lordokhoz hasonló férfiak mind e mai napig fennen kárhoznak, visszavonását javallatba hozni s legalább rövid időre meg is nyerni, mint annak fennállása mellett azt ezközteni, hogy Angliában, hol gondolatját a sajtó útján mindenki szabadon közzé teheti s bármily badar vallásbeli meggyőződését szabadon követheti, az eddig ismeretlen censurának e neme háborítlanul létezhessék, s a katolikusok abban megnyugodjanak, hogy a kormány, melynek egyébként is semmi kedvezéseit sem élvezik, a pápának kizárólag csak az ő egyházi érdekeiket illető iratait saját birói széke elébe vonhassa s lelki ügyeik

fölött egy hármily szelid, de mégis bosszantó, mert örökös bizalmatlanságra mutató, ellenörködést gyakorolhasson.

S nem fogná e vajjon az angol nemzet magát büszkeségében sértve érezni, ha észrevenné, hogy a türelem tekintetében a szóban levő törvény s a miniszteri fenyegetés netaláni teljesedése által a töröknél is leebb súlyedtt, ki a katolikusokat a többi rájuk sorában tartja ugyan, de azzal hogy ők s püspökeik az apostoli szék rendeleteit vehessék s teljesíthessék, mitsém törődik s a szultánnak akár fejedelmi akár kalifai jogait távolról sem hiszi sértve, ha a pápa a libanonon a maroniták közt nunciust tart, ha minden előleges értekezés nélkül a jerusalemi pátriárkáságot visszaállítja, ha új püspökségeket alapít, vagy ha a konstantinápoli pátriarka, ephesusi, nicomediai, tarsusi s. a. t. érsekek s püspökök ezimeit tetszése szerint osztogatja? S áll e vajjon az angol kormány tehetségében azt, hogy a katolikus püspökök s hívek az apostoli szék rendeleteit megtudják s megtudván eszközöljék is, sikeresen megakadályozni? Vagy talán ennek elérésére ismét ama hajdani börtönök s nyomorgatások szigorához fog folyamodni, melyek a nemzet évkönyveinek kitörülhetlen szegyenfoltjai maradnak?

Az angol katolikusok azon hűség mellett, melyet királynéjoknak s illetőleg a polgári törvényeknek tartoznak, a pápában isteni rendeletnél fogva egyházuk fejét s főkormányzóját tisztelik, s noha nem lehet oly körülmény s helyzet, melyben ők jogosítva érezhetnék magokat törvényes fejedelmek iránti jobbagyi hűségök megszegésére, azonban ha beáll a collisió ama sajnálandó esete, melyben a polgári s egyházi, az emberi s isteni törvények egymással ellentétbe jönnek, a törvény iránti engedetlenség kötelességgé válik s ők az apostolok ama szavai szerint: „oportet Deo magis obedire quam hominibus“ kényszerülve lesznek az erős törvényt a kevésbé erősnek elébe tenni, de egyszersmind engedetlenségök következéseit is az őket érhető sanyargatásokban panasztalanul tűrni. Hogy az ily collisiók igen is lehetségesek, eléggé tanúsítja az, hogy a Code Napoleon szerint a házas férfinak szabadságában áll saját lakán kívül ágyast tartani a nélkül, hogy törvényes hitvesének e miatt joga lenne őt megpörleni: mi Isten törvényével egyenesen ellenkezik; — hogy Hannoverában törvény létezik, mely a papokat a gyónszékben tudtukra jött minden olyas bűnös tény vagy szándok följelentésére kötelezi, mely az államra nézve vészélyes lehetne: —

egy oly törvény, melyet a legbotránnyosb szentségtörés s a hívek minden bizalmának kétségtelen veszte nélkül egy pap sem teljesíthet; — hogy a magyarhoni s több külföldi törvények szerint az elévüléshez a jóhiszemű birtok — possessio bonae fidei — nem szükséges: mit az egyházi törvény határozottan kíván; — hogy még nem régen a porosz s vele több némethoni kormányok szigorú büntetés terhe alatt kényszeríték a katolikus lelkészeket a vegyes házasságok föltétlen megáldására: mit az egyházi szabályok kezdet óta tiltottak. — Itt vagy ott adjon bár vagy ne adjon a törvény a katolikusoknak vallásbeli szabadságot, de ők mindig s mindenhol jogosítva leendnek tisztán lelki ügyeikben a polgári katolikus vagy nem-katolikus hatalom minden közbejötte nélkül kizárólag csak egyházi előjáróiktól függni Tonquinban vagy Chinában szintűgy mint spanyol vagy franczokban, a kiseded Sammarinoban mint az észak-amerikai státusokban, a néhány év előtt megtért oceániai Gambiers szigeten szintűgy mint Nagy-Britanniában, s minden óvás tiltakozás s erőködés daczára a pápa az ő egyházi fejöek marad s lelki ügyeiket tárgyazó intézkedései reájok nézve kötelezők leendnek, hizza bár aztán őt lord Russel csupán „római püspöknek“ s a trónbeszédben egyszerűen csak „egy idegen

hatalomnak.“ Sem a boroszlói püspök nem jobbagya Ausztria császárijának, sem az olmuerci érsek a porosz királynak: de mivel az első az osztrák Sziléziának, az utóbbi pedig a porosz Szilézia egy részének főpásztora, valamint emezt az itteni, amazt az ottani katolikusokra idegeneknek vagy külföldieknek nem lehet nevezni, úgy a pápa az egyetemes katolika egyház legfőbb pásztora s az egyház menyei fejének, s mint az apostol mondja „lelkünk legfőbb püspökének“ itt alant valóságos helytartója lévén, őt a katolikusokra nézve „idegen hatalomnak“ csak a felekezeti szellemétől megtántorítottak nevezhetik; sőt inkább a mennyiben a pápa független fejedelmi méltósága a közte s hivei közt főpásztori szent jelleménél fogva létező atyai s fiui édes viszonyt nemcsak nem csökkenti, hanem még magasabbba s tiszteletreméltóbbá teszi. e tekintetben a jeles francia íróval, Veuillot Lajossal, valamennyi katolikus le épen a legkisebbikig fenndobogó szívvel s nemes büszkeséggel elmondhatja róla s magáról: „Le Roi mon père.“

Hogy lord Russel mind a trónbeszédben mind az ezt követett parlamenti szónoklatában határozottan kijelenti, miszerint a vallásbeli szabadságot sértetlenül fenn akarja tartani, ez csak többször idézett

levelének szépítésére szolgáló de billjével homlok-egyenest ellenkező állítás s nem egyéb képmutatásnál, melybe a katolikusok lélekisméreti leigázására czélzó szándokát burkolni törekszik, „*Libertas et speciosa nomina praetexuntur, nec quisquam alienum servitium concupivit, ut non haec eadem vocabula usurparet.*“ Azonban habár Angliának az egész földtekét átkaroló hatalma mellett alig van kitől félnie: a küzdtéren, melyet a nemes lord választott, számára diadalkoszorú teremni nem fog s ő átlátandja, hogy a fennforgó kérdésnél nem csupán az angol katolikusokkal hanem a római szék mögött az egész catholicismussal van dolga; hogy az anyagi erő a szellemin nem diadalmaskodhatik, s valamint a természetbúvárok bonczkése alatt a lét elröpül s csak az életlen nyers anyag marad hátra, úgy midőn a polgári kormány a lelki hatalommal kíván foglalkozni, ez természeténél fogva kezei közül kisimul s minden törekvését, aggodalmát s ellenörködését elégtelennek s eredménytelennek mutatja; s hogy tervezett törvénye holtan született, s azt haladt korunk s a mai felvilágosodás fénysugarinál mindjárt kezdetben azon sors várja, mely érte a régi büntető szabályokat, még mielőtt törvényhozóilag megszüntettek volna; — az angol egyház püis-

pökei s hivatalnokai pedig tapasztalandják, hogy az ingerültséggel, melyet egyházuk tárogatójába fújva oly szívélyesen tápláltak s neveltek, a katholikuskoknak mit sem ártottak, hanem csak saját, egyébként is a tőle elszakadt számtalan felekezetek ostroma alatt mindinkább ingadozó, egyházuk vesztét sietteték, s hogy ebbeli szintoly szeretetlen mint sükeretlen működésöket tekintve, reájok alkalmazhatók az írás ama jelentékeny szavai: „In die illa ceciderunt Sacerdotes in bello, dum volunt fortiter facere, dum sine consilio exeunt in praelium. — — Ipsi vero non erant de semine virorum illorum, per quos salus facta est in Israel.“ I Mach. 5, 62. 67.

De miután a Szent Atya előtt eléggé ismeretes volt az angolok e részbeni susceptibilitása, vajjon nem volt volna e tanácsos a szóban levő intézkedései iránti szándokát még fogamatbavétel előtt az angol kormányval közölni?

Mióta a hisztoria létezik, soha nem történt igazságtalanság, mely üdvös gyümölcsöt termett s önmagát meg nem bosszulta volna, s szintoly régi mint teljesen igazolt észrevétel az, hogy midőn az emberek bünt vetnek, ugyanakkor egy látatlan kéz szorja közbe azon vesszők magvát is, melyek előbb

utóbb büntetésök eszközeül szolgálандnak. Ennek egyik példáját látjuk a jelen esetre nézve is az angoloknál. T. i. náluk még jelenleg is teljes erejében fennáll Erzsébet uralkodása alatt hozott ama törvény, mely szerint a „praemunire“ vagyis felségsértés büntetése alatt tiltva van egyeseknek úgy mint a kormánynak a római székkeli minden közlekedés. Ha Anglia kormánya mint más nem-katholikus hatalmasságok, követje által Rómában képviselve volna, a pápa szándéka annak útján tudtára jött, s vagy beegyezésével fogantatosított vagy pedig a nemzet protestans elöitéleteinek kimélése végett talán fölfüggesztetett volna. Hollanddal ez úton kötött néhány év előtt a sz. szék concordatumot s nyerte ki némely más kedvezmények mellett még az amsterdami, a brügge-i és herzogenbusch-i három új püspökség fellállításának ígérétét is. Ugyanez uton sikerült egy pár év előtt a sz. széknek az orosz czárnál némely kellemetlen viszályokat kiegyenlteni s egy új püspökség fellállításán kívül a katholika egyház ezentúli kedvezőbb állásának biztosítására többrendbeli fontos engedményeket kialakudni. Szinte ekként készült a porosz kormány s az apostoli szék közt 1821-ik évi juliushó 16-án kötött, s e szavakkal: „De salute animarum“ kezdő

concordatum. Az akkori státuskancellár Hardenberg herczeg e végett maga utazott Rómába s mint gyakran dicsekedett, a magával odavitt nyíltszivűség s az ott talált jóakaratnál fogva szerencsés volt néhány nap alatt e nagyfontosságú ügy iránti alkudozásokat befejezni s magát a bullát is kinyerni. A diplomatiái értekezés utján intéztetett el ugyancsak porosz-honban a köllni szintoly nevezetes mint eredménydűs kérdés, szüntettek meg a vegyesházasságokat illető 1830-ik mártiushó 27-iki pápai „instructionak“ kijátzására Bunsen lovag és gr. Spiegel érsek közt kötött boldogtalan „conventionak“ következményei, s vétetett ki előlegesen a királynak a mostani jeles boroszlói herczeg-püspök s a köztiszteletű köllni érsek bibornokká leendett kineveztetésök iránti jótetése. Kétség kívül nem volt volna idegen a Szent Atya a szóban levő intézkedéseire nézve is ez utat követni, ha ezt ama törvény lehetlenné nem teszi. Mig a jelen királynő, Victoria előtt az angol és hannoverai koronákat egy fő viselte, addig ha nem állott is hatalmában az angol királynak az apostoli székkal közlekedni, de mint hannoverai királynak ez szabad volt, s e minőségében IV. György római követe által a hannoverai kathol. egyházra nézve az „Impensa Romanorum Pontificum“ kezdetű 1824-iki

martius 26-ról költ bullában tartalmazott egyességre lépett, melyet Carltonhouse-ban 1824-iki május 20-ról adatott pátense által a törvények sorába rendelt igtatni. Mint angol király a pápát talán ő is csak „római püspöknek s külföldi hatalmasságnak“ tekintette, de mint hannoverai király eme pátensében őt „pápa ő szentsége“ ezimével illette; sértő föltételek mellett adá ugyan ő meg hosszas ellenszegülés után angol katolikus alattvalóinak az emancipatiót, de tisztelete jeléül VII. Pius és a híres Consalvi bibornok élelnagyságú arczképeit Lawrence jeles főstész által készítetté s brightoni palotájában függeszté föl; mint angol király lord Russel s az addresssek zápora által megtévesztve a westminsteri s egyéb püspökségek felállításában lappangó „papal aggression“ ellen talán ő is szót emelt volna, de mint hannoverai király ama concordátumnál fogva az akkor is fennállt hildesheimi püspökségen kívül még egy újnak, az osnabruckinak felállításában s dotációjában is megegyezett.

E szerint egy oly törvénynek, melyet a legszilajabb üldözés nyers kora szült s melyhez a „felvilágosodott türelmetlenség“ még ma is pirulás nélkül makaesul ragaszkodik, kell köszönni s köszönheti az angol nemzet azon roppant jogsérelmet,

mely miatt erényes haragja oly keserű kitörésekben nyilatkozott s az egész országot keresztül zúgó azon zivartart, melyből szabadulásaért királynéja hatályos védelmét vette igénybe. Ha van a mi a nemzetnek ama pápai intézkedésekben fáj, ez csak az ő szelídhétlen „antipapisticus“ szelemének eme törvény szülte egyik természetes büntetése. Mert miután a pápa előtt a kormányynali értekezésre minden út s mód el van metszve, ő az egyház javát s saját elidegeníthellen jogát s kötelességét föl nem áldozhatja egy oly törvénynek, mely magában képtelen, reá nézve pedig legkevésbé sem kötelező. Hogy Angolhonban a katholika egyház gyökerestől ki nem irtatott, ez valóban sem az angolokon sem törvényeiken nem mult. Isten után a pápák érdeme ez: ők gyújták meg Angliában, midőn ez még sötétség s halálárnyékában ült, a hit szövétnekét, mely hogy annyi fosztogatás s üldözés daczára végkép ki nem aludt, főleg azon lankadatlan apostoli buzgalomnak, melynek ösztönéből az ottani hivek vigasztalására s lelkesítésére papokat s püspököket neveltek, küldöttek s tápláltak, köszönhető. Mindezt azon joguk s kötelességüknél fogva tevék, mely szerint az egyház zsenge korától kezdve mind e napig küldöttek s küldenek pásztorokat a világ minden részeibe, oda is hol őket

pápáknak, s oda is hol őket csupán „római püspököknek“ vagy „idegen hatalmasságnak“ ismerik el. Ignorálhatja ugyan a pápát jövőre is az angol nemzet és kormány, de ne panaszkodjék, ha a pápa ottani híveinek lelki szükségéről ezentúl is atyailag gondoskodand, hasonlítva ebben a naphoz, melynek fénye előtt szemeinket ugyan behunyhatjuk, de a mely „mint a hős az ő pályáját vidoran futva“, világa jótékony árjait hinti azokra is, kik őt látni nem akarják, vagy sugárai heve alatt izzadván, türelmetlenségökben őt szidalmazzák.

A katolikusok lelki ügyeikre nézve kizárólag csak egyházi előjáróiktól függvén s arról, hogy ezekben s szolgálatjokban hiányt ne szenvedjenek, gondoskodni az apostoli szék kötelessége lévén, a Szent Atya ebbeli tisztét angol hívei iránt mint eddig, ezután is teljesíteni, a kormány tudtával s talán közremunkálásával is, ha azt akarja, nélküle sőt daczára is, ha azt ellenzi. E joggyakorlat a királyné suprematiáját legkevésbé sem sérti, miután ez csak az angol egyház tagjaira terjed, s annak a katolikusok vagy a disszidentek általi elismerését sem a kormány, sem a törvény nem követeli; sőt ez utóbbi a pápa ebbeli jogát hallgatag elismeri, midőn a parlament katolikus tagjaitól eskü alatt

annak nyilvánítását kívánja kivétni, miszerint nem hiszik, hogy a pápának joga volna Angliában valamely világi vagy polgári hatalmat gyakorlani.

De nem is ez az angol protestansok panasza, hanem az, hogy midőn a pápa az eddigi apostoli helynököket megyés püspökökké nevezvén, ezeknek territorialis azaz angol városoktól kölcsönözött neveket adott, ez által az angol territoriumra nézve oly jogot vett igénybe, mely a korona jogai s méltóságával s az ország függetlenségével meg nem férhet. Ezen állítást ugyan fenndicsért iratában Wiseman bibornok legyőzhetlen okokkal megezáfolta, azonban az előítélet, a hiba s tévedés olykor következetes tud lenni mint a legszorosb logica, s makacs és taníthatlan mint a szenvedély. Azért ama pápai intézkedés az adresek nyomán mind a trónbeszédben mind a miniszterek s barátjaik parlamenti nyilatkozatiban súlyos és rögtöni orvoslást igénylő jogsértés gyanánt adatik elő, s lord Russel ezen merény s bitorlás erélyes visszaigazítása s minden ezentúli ismételésének sikeres megakadályozása végett szükségesnek tartá a parlament elébe ama billt terjeszteni, mely szerint, mint már fentebb felhozánk 100 font sterling büntetés alatt tiltatik a római kathol. praelatusoknak bármily britt

területi cím használata s kijelentetik, hogy minden ily személyek által teljesítendő eljárás s tétemény (act) semminő s érvénytelen leendő, s az ily címet viselő személyek s hivatalok részére teendő mindennemű adományok, ajándékok s hagyományok a korona tulajdonává válnak.

Ezen bill új példája azon telemenységnek, mely a katolikusok elleni angol türelmetlenséget kezdet óta jellemzi. Kevesebbet gondol az azoknak büntetésével, kik a királyné engedelmek nélkül ily territorialis címet merészlendnek viselni, hanem ezt inkább mesterséges kiszámítással egyenesen az ottani katolika egyház megdöntésére irányozza. T. i. miután Angliában s Irlandban a katolika egyház templomaitól s minden birtokától megfosztatott, ma már mindennemű szükségeit kizárólag csak hiveinek ájtatos adakozásiból fedezi. Mindazon költségeknek, melyeket az istenisztelet, a papság, az iskolák, kórházak s egyéb jótékony intézetek fenntartása kíván, e szűken csörgedező, de a nép példátlan buzgalmánál fogva kiapadhatlan forrásból kell kitelni. A gyűjtemény Irlandban évenként kétszer, karácson s pünkösd első napjain a templomban történik, s a legszegényebb napszámos vigaszthatallannak érezné magát, ha ez alkalommal

bármily csekélységet, melyet gyakran csak a leg-sanyarúbb nélkülözés mellett takaríthatott meg, nem tenne az oltárra hitsorsosinak adományihoz*). Ezekhez járulnak azon tetemes összegek, melyeket a hívek istenes bőkezősége majd ajándok majd alapítványkép szokott az egyházi czélokra végrendeletileg hagyományozni. Ama törvényben tehát lord Russel czélja oda megy ki, hogy ha valamely katólikus püspök jövőre valamely angolhoni város vagy vidékről bátorkodnék magát czímezni, e me-renyért az alatta álló hívek lakoljanak, s a végső

*) Az irlandi katólik. egyház négy érsekből, kik közt az armaghi egyszersmind primás, és huszonnégy püspökből, 52 dékány s mintegy 1500 lelkész és 3000 segédből áll. Az érsekek s püspökök mindenütt helybeli lelkészek is, a rendes foglalatosságok teljesítésére helynökökkel látván el magokat jövedelmeiket veszik a plébániájokbeli stólán s a helybeli hívek érintett önkényes adakozásain kívül az úgy nevezett licencek vagyis a házassági fölmentvények taksáiból és a cathedraicumból, melyet az egyházi törvények szerint saját jövedelneik mennyiségéhez képest nekik a megyebeli plébánosok fizetnek. A lelkészeket a püspökök nevezik, az érsekeket és püspököket pedig a pápa, amazokat ugyan a tartománybeli püspökök, emezeket pedig a megyei papság kijelölése szerint a nélkül azonban, hogy ehhez az apostoli szék kötve volna, minnek példája a mostani armaghi érsek s primás dr. Cullen, kit a Sz. Atya nem rég római tanárból minden kijelölés nélkül ama székre nevezett ki.

palástjától is megfosztott angol s irlandi katolika egyház még e jövedelmétől is essék el, miszerint tekintélye lealacsonyítására s ezzel hatálya csökkentésére azon eddigi gúnyos szemrehányáshoz, hogy Angliában s Skotziában csak apostoli helynökökkel levén kénytelen megelégedni, valóságos püspökei sincsennek, még ama szegénység is járuljon, mely ha máshol sajnálkozást s olykor tiszteletet is szül, de az angoloknál:

„qui nula exempla beati

Pauperis esse pectant“,

s kik ha egyesek vagyonságáról tudakozódnak is, azt szokták kérdeni: „whatis he worth“, „mit vagy mennyit ér?“ — csak megvetést s undort von maga után.

A végintézkedők akarata eddig sehol sem volt inkább biztosítva mint Angliában. Egy a mult század elején kijött ily czimű jeles protestans munkában: „Monasterologia Angliae“ olvashatók még a heptarchia korabeli fejedelmeknek s egyéb jóltevőknek az angol ősegyházat illető számtalan adománylevelei, melyekből nem lehet megilletődés nélkül látni, hogy ama ájtatos alapítóknak majd nagyobb terjedelmű majd egy pár holdnyi nagyságú földbirtokban állott adományai azok kivételével, melyeket VIII-ik Henrik alatt Cromwell Tamás s egyéb kedvenczek

közt lord Russel egyik elöde, és VI. Edvard alatt Seymour s Somerset lordok elsajátítottak, annyi századok után még ma is habár más vallású, de ugyanazon eredeti nevezetű templomok, püspökségek, káptalanok, lelkészségek s egyéb intézetek birtokában vannak. Az oxfordi s cambridgei egyetemek collegiuminak mindedig tartó anyagi jóléte többnyire a hajdankori katolikus püspökök dús alapítványain nyugszik, s mind a mellett is: hogy azóta a hit változtatásával amazok jelleme s szervezete is lényegesen változott, ama collegiumok tagjai (fellows) még ma is megeskettetnek azon föltételek s kötelességek megtartására p. o. hogy az alapítók lelki nyugalmaért bizonyos számú sz. miséket tartassanak vagy olvasót vagy más meghatározott imákat végezzenek. — melyekhez köték vala egykor ama jótékony férfiak az illető egyetemi javadalmak élvezését, — noha ma már ezen tagok az ily esküvel ígért kötelességek terhe alól azon figyelemreméltó kifogás s ürügygyel tudják magokat fölmenteni, hogy az eskütétel alatt annak tartalmára, különösen az abban foglalt kötelességekre nem figyelvén, szántszándékkal más tárgyról gondolkoztak, vagy hogy midőn az esküben magokat ama föltételek megtartására kötelezték, ugyanakkor magokban ezen eskünél fogva azt is erősen

föltevék, miszerint azokat megtartani nem fogják, s hogy az efféle pópista babonás szertartások teljesítése iránti eskü a protestánsok lélekismeretére nem lehet kötelező.

Mennél inkább megszokta a világ az angol nemzet dicsőségét törvényhozóinak öröklött bölcsességében is igazolva látni, annál sajnálhatóbb, hogy ama dicsőség koszorújába eme törvény új boglárt alig fog tűzni, miután ez csak azt bizonyítja, hogy az angolok keblében a türelmetlenség még a végintézők akarata s a tulajdon szentsége iránti tisztetletet is el tudja némítani. Nem a korona méltóságának sem nem a nemzet függetlenségének óvását hanem csak a katolikusok iránti megrögzött ellenszenvnek szomorító bizonyosságát fogja ezen fiscális törvényben szemlélni a világ, az angol s irlandi katolika egyház pedig békével türendi az innen reá váró új nemű fosztogatást is, mint békével s Istenben helyezett, de egyszersmind a napontai örvendetes gyarapodás jutalmazta bizalommal türte három századig a legsanyarúbb üldözésnek reá mért nehéz napjait. Szegénységét az egyház inségnek nem tekinti s e miatt ő még egy országban sem veszett el, midőn már sok más egyház épen a jólét s gazdagság lágy ölében mult ki, s ha különö-

sen az irlandi egyházat eddigi mezeitelenségében Montalembert a katholika egyház legszebb részének nevezi, ő eddigi csekély jövedelmei egyik ágának vesztével csak tiszteletreméltóbb mert isteni mesteréhez ezzel is hasonlóbb lesz.

Minthogy lord Russel csak a britt területi címek használatát kívánja törvénye által megtiltatni, ő, „a lélekismeret szabadságának barátja“, a katholikus főpásztorokat abban, hogy külföldi püspöki címek mellett mint eddig, ezentúl is hivataloskodhassanak, háborgatni nem akarja. — Az irlandi és az angol s skót püspökök közt azon különbség létezik, hogy midőn ez utóbbiak eddig apostoli helynök nevezet mellett valamely hajdani külföldi szék címét viselték, közvetlenül a propagandai congregációtól függtek, s ennek tetszése szerint elmozdíthatók voltak, s a kormányuk alatt lévő lelkipásztorok nem plébánosoknak hanem misszionáriusoknak tekintetnek, — amazok mint megyés püspökök az 1829-iki törvény előtt s azóta is makogat székhelyeik után czimezik s hierarchiai viszonyaik tekintetében a katholika egyház többi püspökeivel ugyanazon egyházi közjog provisioja alatt állnak. Már mire fogja magát ama törvény következtében az apostoli szék s az említett irlandi és nagy-britanniai

episcopatus szánni, nem tudjuk, hisszük azonban, mikép ha az angol főpásztorok (kik alatt kívánjuk mindenhol értetni az Edinburghban s Glasgowban székelő skótziaikat is) ezentúl is csupán mint apostoli helynökök fognák szent hivatalukat viselni, ha dr. Wiseman westminsteri érsek helyett ezentúl is, mint eddig volt, mellipotamus-i püspök lenne, s többi püspöktársai is in partibus infidelium eddig birt címjeiknél maradának: e mellett ők hiveik irányában ugyanazon hatalom, jogok s hatáskörrel birandának, kormányzási tekintetben az ország területe köztők ezentúl is mint eddig megyékre s ezek lelkeszségekre csak úgy leendne felosztva, papjaik nekik azon tisztelet s engedelmisséggel tartozandnak, Isten könyörülő kegyelme az ottani katholika egyházat három százados szenvedéseiért a keblébe tértek folytonosan növekedő számában ezentúl is csak úgy fogja vigasztalni, mintha ők megyés püspöki minőségökben címöket székesvárosaiktól kölcsönöznék: — de egyszersmind azt is erősen hisszük, hogy azon Űr, kinek a szelek s a tenger engedelmeskednek, a mostani fergeteget is eloszlatandja s a hisztoria nem fog abból a maradék számára mást fenntartani, mint az a fölötti álmélkodást, hogy a hatalmas angol nemzet, melynek birtoka fölött a nap

soha sem nyugszik le, egy oly „idegen hatalmas-
ságnak“, mely hadseregét s politikai súlyát tekintve
az európai hatalmasságok közt a legerőtlenebb, leg-
harcziatlanabb s rendeltetésénél fogva a legbékesze-
retőbb, s melynek ellenségei irányában sincs más
kivánata, mint a kiengesztelés, más fegyvere mint
az áldás s más diadala, mint a bocsánat, — csupán
egyházi czélzatú intézkedésével a trón méltóságát s sa-
ját függetlenségét fenegelve hihette s félelme nagysá-
gában képes volt védeszközül azon türelmetlenséghez
folyamodni, melyet fegyvertáraikból még a kevésbé
felvilágosodott nemzetek is, mint eltompultat, mint
„telum imbelle sine ictu“, már régen kidobtak.

Az angol türelmetlenséget némely vonásaiban
festeni levén egyedüli feladatunk, ama bill s az
annak védelmére s igazolására a két házban eddig
tartott szónoklatok részletes taglalásába bocsátkozni
nem fogunk: mielőtt azonban e sorokat befejezzük,
szükségképen feltűnik előttünk azon kérdés: honnan
van az egyébként oly szabadelmű s mint a trónbeszéd
mondja, a lélekismeret szabadságára oly sokat tartó
angol nemzetnek a katolikusok elleni kérelhetleni de-
gensége, gyűlölete s azon türelmetlensége, mely, mint
az Aetna, ha ideiglen pihen is, de kialudni nem tud?

Kettős fanyar érzelem súlya nyomja az angol

protestans egyház öntudatát. Egyik bosszontó mint a szemrehányás s fájdalom, mint a furdallat fulánkja. T. i. az angol protestans egyház a katholika s apostoli nevezetre számot tart s magát s püspökeit egyenes successióban az ősegyháztól s az apostoloktól származtatja: de mivel nem felejtethi, miként őt a polgári hatalom zsarnoksága alakította: hogy ama tulajdonság s nevezet származtatására csatornája s bitorlásánaki gazolására ürügye legyen, nem meri azt megtagadni azon egyháztól sem, melytől hajdan elszakadt, s mely ha azzal nem bír, úgy neki ahhoz a jogczimnek még színe sem marad. Azonban a mit ő merő önzésből a római egyháznak megenged, azt ez neki épen nem viszonozza, s a nélkül, hogy magát föl ne adja, nem is viszonozhatja, hanem inkább őt a töle elpártolt többi keresztény felekezetekkel egy sorba helyezi. E szerint a római katholika egyháznak Angliábani létezése már magában csak arra szolgál, hogy az angol protestans egyházat szünetlenül eredetére emlékeztesse, mely ha a protestantismusra nézve általában csaknem mindenütt kisebb nagyobb mértékben majd a kormányok majd a területi hatóságok s egyes hatalmasb urak erőszakoskodásának műve volt, de Angliában a történetészet czáfolhatlan bizo-

nyitása szerint VIII. Henrik alatt a bujaság, rablás s a legborzasztóbb kényszer eredménye volt. Mint ama sorskegyencz, kit kedvező szerencséje dúsgazdaggá s nemessé tett, s ki fellengző czimekkel s ragyogó külfénynyel szeretné fedni s felejtetni eredetkéles vagy alacsonvöltát, undorodva fordul el mindattól, mi őt hajdani szegény állapotára s születése homályára emlékezteti, úgy az angol egyház is öneredetét szégyelve s csaknem minden katolikus láttára Horácz ama szavainak reája alkalmazásától tartva:

„Licet superbus ambules pecunia,

Fortuna non mutat genus,“

utálattal szemléli saját közelében azon egyházat, mely valamint tulajdon tiszteletreméltó régiségében az ő újdonságát s évkönyveiben az ő származását s czim- s jogbitorlásait szüntelenül szemeire téríti, úgy tanításaiban az ő pártütését s tévelygéseit is fennen kárhoztatja.

Ez utóbbi az, mit beszédében lord Russel s adresseikben az angol püspökök is különösen kiemeltek. Mig az angol katolikusok apostoli helynökök kormánya alatt álltak, azzal gúnyoltattak, hogy nem birván saját megyés püspökökkel, ez által az angol püspökök jogszerűségét önirányukban is hallgatag elismerik; de midőn a szent Atya nekik az eddigi helynökök helyett valóságos megyés püspököket ad,

amazok e hallatlan merényben minden isteni s emberi törvények fölforgatását szemlélve, hangos panaszra fakadnak már nem csak saját püspöki jogaik sérelme, de főleg a miatt is, hogy e pápai intézkedések által reájok s az egész angol protestans egyházra az eretnokség bélyege süttetett. Rend szerint azon birtokunkhoz szoktunk legnagyobb előszeretettel viseltetni, legmakacsabbul ragaszkodni, melyhez saját öntudatunknál fogva legkevésb jogunk van, s merő perlekedési viszketegből örömeztőbb válunk meg tagadhatlan sajátunktól, mint oly valamitől, minek birtokbeli jogossága kétségbe vonatik. Így az angol protestans egyház is ama czimeire nézve mindenek fölött féltékeny, s azért ki tőle azokat megtagadni s őt eretnokségről is vádolni merészli, annak ő engesztelhetlen ellensége. Ezt ő a római katholika egyházban látja, de a mely midőn valamely tant a dogmatikai vagy erkölcsi téren hibásnak s eretneknek ismer el, kárhoztató ítéletét nem tekervényes utakon, hanem pápai végzéseken vagy zsinati határozatokban szokta nyilvánítani s külön püspököket még saját hiveinek is ad, ha ők a katholika egyház egységében ugyanazon üdvözítő hit szent tanjainak vallása mellett külön szertartásokra ágaznak el. A mi az angol

protestans egyházat oly igen bosszantja, azt ő az egyetemes katholika egyház másolhatlan ítéleténél fogva már három század óta homlokán s ügyékán írva viseli, s méltán csodálhatni, hogy ő a pápai intézkedésből kiokoskodott szemrehányás miatti haragjában oly keserű panaszokat szór s az eretnek nevezet ellen oly hevesen tiltakozik, midőn ő nem átálja a katholika egyházat az eretnokség mellett még a legnyersebb bálványozásról is vádolni s ennek fejét, fegyét, tanjait s szertartásait a Luther, Kálvin, Knox s Béza epés szóláraiból merített gúny, szitok s káromlásokkal halmozni. A római egyház a theologiai téren sem nem alkudozhatik sem türelmet nem ismerhet, mert az igazság meg szünne az lenni, ha a hiba irányában legkevésbé is tágitana: azonban ha elvei s tanjaiban ingadozhatlan is mint a kőszál melyre építve van, — a különböző felekezetek tagjaiban csak testvéreit s felebarátjait látja, s jól tudja, hogy a szeretet az úr tanítványinak ismertető jele, s hogy minden hite mellett sem volna szeretet nélkül Istentől mit reménylenie.

De van még ezen felül egy más titkos bú, mely az angol egyházat örökös nyugtalanságban tartja s hivei közt időnként félelmes jeleneteket idéz elő. Látja ő, mint szaporodnak a nemzet legtisztesb

s legértelmeseb osztályaiból a katolikus hivek sorai, s az innen mindinkább növekedő veszteség fölötti fájdalom s azon szomorító kilátás, miszerint gyűlölt vetélytársa habár hajdani kincseitől megfosztva, de dicsőséges sebhelyekkel tündökölve s diadalkoszorúzottan fogja előbb-utóbb ismét elfoglalni azon helyét, melyről terjesztett jótéteményeinek s áldásinak nyomaival Anglia mindmáig is rakva van, keblét keserűséggel tölti el. Félti tőle kincseit nem hihetve, hogy ő azok után nem vágyik, s feledve, hogy az irlandi clerus a kormánytól számára már több ízben ajánlott dotációt mindannyiszor visszautasította. Az angol protestans egyház a polgári hatalommal szövetségbe s ezzel kegyetlenségben vetélkedve, mitsem mulasztott el, hogy kiket a katolikusok közül az anyagi adományok s ígéretek csábjai által magához nem édesgethetett, a legembertelenebb büntetések félelme által tántorítsa meg: de miután a katholicismus kiirtására az üldözés minden nemeit megkísértette, végre kifáradt, s ebbeli saját törekvései sikeretlenségében is igazolva tapasztalta a hajdani római császárok legjobbjának ama mondását, hogy „saját utódját még soha senki sem ölte meg.,” Ő a katholika egyház hódításaiban önvesztét sejtván, gyűlöli ezt mint kijelölt utódját

a féltékenység teljes hevével s rettegeése kínjai közt rémalak gyanánt tünedezik föl előtte O' Connel ama fenyegetése, miszerint a pompás westminsteri templom árva csarnokai nem sokára a katolikus hivek szent énekeitől fognak ismét viszhangzani.

A hit kegyelem műve levén, mi az Anglia megtérése iránti remények teljesedését Isten irgalmára bizzuk: hisszük azonban lord Russel fenyegetése után is, hogy az angol katolikusokra nehezedett jelen vihar nem leend az ottani protestansok ostromfutásának legutolsóbbika. A „lélekismereti szabadság“ fenncsengő jelszavát tűzve zászlóikra, a katholicismus elleni küzdelmeikben mind végig épen oly makacsok s elszántak lesznek ők, mint volt hajdan Witekind, midőn százaival Nagy-Károly ellen isteneiért élet halálra vitt. Az angol egyház a nemzeti alkotmánynyal szorosán össze levén forrasztva, még közönyösb hivei is ez utóbbi iránti szeretetből tartják szükségesnek mellette küzdeni, a Bessus fátumszerű ümegéhez hasonlítván őt, mely a hatalmas Alzid testéhez tapadva, róla csak ennek szétmarczangolásával vala letéphető. Anglia hírének semmi úgy nem árt, hatalmát semmi annyira nem veszélyezteti, mint azon államegyház fenntartása, melyhez egyébként is lakosainak csak kisebb

része tartozik, s azon türelmellenség, melyet annak érdekében s intésére gyakorol. Ezért a szernecsétlen I. Károly alatt ő már egyszer igen drágán lakolt, s ha eme szentlen kötelékekből menekülni nem siet, ha ezentúl is kérkedve azt fogja kiáltozni: „illa dies utramque ducet ruinam,“ úgy járand mint ama izmos s sudar fák, melyek India rengetegeiben bizonyos parasit növényektől körülfonva, ezeknek fojtó gyűrűi közt fúladnak meg.

Az angol nemzet kitünő előnyeinel fogva tagadhatlanul az ő s jelen kor leghatalmasb s legnagyobb nemzetei első sorában áll s a világ tiszteletet s bámulatát méltán bírja; de a tökély itt alant gyarlóságok kíséretében jár, s az ő gyöngéinek egyike s talán legnagyobbika a türelmetlenség. Azonban a nemzetek sorsa a nagyság tekintetében az egyes emberekével ugyanaz, s ezek közt nincs oly nagy férfiú, kinél a gyöngeség felül nem mulná mindazt, a mi őt nagygyá teszi. IV. Fülöp spanyol király a hízolgöktől számos gyarlóságai mellett is nagyinak neveztetvén, a francziák őt e tekintetben az árokhoz hasonlították, mely mennél többet veszünk el partjaiból, annál nagyobb lesz; „plus on lui ôte plus il est grand.“

DE BALLAGI GEZA.

